

K.K.T.C
YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ
(NEAR EAST UNIVERSITY)

FEN-EDEBİYAT FAKÜLTESİ TÜRK
DİLİ VE EDEBİYATI BÖLÜMÜ

KONYA YÖRESİ ÜZERİNE
İNCELEME

DANIŞMAN
DOÇ. DR. BÜLENT YORULMAZ

HAZIRLAYAN
ÇETİN ÖZ
4/A- 960065

KONYA-2000

ÖNSÖZ

Konya, medeniyetlerin merkezi, zengin bir kültürün mozayığı, Anadolunun adeta bir aynasıdır. O aynadan çok renkli, çok farklı, çok güzel görüntüler seyretmek mümkündür.

Bin yıllık gelenek Konya'da hâlâ sağlam bir şekilde yaşıyorsa, örf ve âdetler insanlık ruhundan âdeta bütünleşmişcesine ayrılmıyorsa bu, Konyalının ahlâki yapısının ne kadar sağlam zeminlere oturduğunun bir göstergesidir.

Konyamız yüz ölçümü bakımından ülkemizin en büyük şehri olması yanında tahıl ambarı konumundadır. Bir çok şehrin kesişme noktasında olması yönüyle de büyük bir önemi vardır.

Her ne kadar bir Konyalı olarak, üzerinde doğup büyüdüğümüz toprakları tanıyıp tanıtmakta böyle bir vesileyle gurur duymakla birlikte çalışmamda bizlere destek veren Doç. Dr. Bülent YORULMAZ Beyefendiye, ayrıca Konyamızın, tüm dünyaya kapılarını açan Selçuklu Belediye Başkanı Sayın İsmail ÖKSÜZLER'e, ve de çabalarından dolayı değerli hocamız Ahmet PEHLİVAN'a teşekkürlerimi bir borç bilirim.

GİRİŞ

Konya hakkında sayısız eserler yazılıp çizilmişse de önemini yitirmeyen ve bu yönüyle de her zaman ilgi görmüş bir şehirdir Konya.

Bu yazımda Konya'yı iki ana başlık altında ele aldım. İlk bölümde Konya'ya ilişkin bilgiler anlatılmaya çalışılmıştır. Ana başlıklar halinde aklımıza gelebilecek bir çok şey incelenmiştir.

İkinci bölüm ise Konya denilince akla ilk gelen, Konya ile özdeşleşmiş mübarek şahsiyet Mevlâna Celâleddin-i Rûmi hakkında bilgiler ele alınmıştır.

Çetin ÖZ
KONYA-2000

İÇİNDEKİLER

Önsöz	XI
Giriş	XII

A. KONYA'YA İLİŞKİN BİLGİLER

Doğal Yapı	1
Tarih	3
Ekonomi	4
Toplum ve Kültür	5
İl Merkezi : Konya	6
1. KONYA'DA 20. YÜZYIL BAŞLARINDA BİR GEZİNTİ.....	8
2. HALK EDEBİYATI VE HALK BİLİM	14
Konya Türküleri	14
Konya Baranalarının Özellikleri	16
Cezayir Türküsü	16
Konya'da Lakaplar	17
Konya ve Çevresiyle İlgili Atasözü ve Deyimler	18
Konya Ağzı ve Gonyalica	20
3. GELENEK VE GÖRENEKLER.....	22
Konya Gelenek Ve Görenekleri.....	22
Konya'nın Güzel Adetleri	24
Eski Konya'da Dayanışma Ve Yardımlaşma	25
İstihareye Yatmak	26
Kâtipler	26
Dam Kürüyücüleri	27
Kırık-çıkık Ve Sımıkçılar	27
Mahalle Ebeleri	28
Cenaze Yardımları	28
Konya Hanımlarında "Ev Kadınlığı",.....	28
4. KONYA DÜĞÜNLERİ.....	29
Konya Düğünlerinde Bazı Ayrıntılar Ve Deyimler.....	30
Konya'da Evlenmenin İlk Durağı Kız İsteme Usulü.....	31

Konya Floklorunda Kına Ve Kına Yakma Geleneği	34
5. KONYA YEMEKLERİ.....	36
Etili Ekmek	36
Su Böreği.....	38
Çarşı Böreği.....	39
Yaprak Sarması.....	39
Arabaşı	40
Höşmerim	41
6. KONYA EVLERİ	41
Konya'da Meram Bağları Ve Bağ bozumu Âdetleri.....	44
7. KONYA'YA ÖZGÜ MUHTELİF KONULAR.....	47
Konya'da İlkler.....	47
Konya'da Eğlence Hayatı.....	49
B. MEVLÂNA CELÂLEDDİN-İ RÛMÎ'NİN HAYATI.....	51
Doğumu Ve Göç.....	51
Göç Yolları.....	53
Larende'de Yedi Yıl.....	53
Konya Son Duraktı.....	54
Mevlâna'nın Ufkunda Yeni Bir Güneş.....	55
Şems'in Kayboluşundan Sonra.....	58
Şems'in Konya'ya İkinci Gelişi.....	58
Şems'ten Sonra.....	59
Kuyumcu Selahaddin.....	60
Mevlâna'nın Ölümü.....	62
Cenazesi	63
Fikirleri	63
Mevlâna'nın Eserleri.....	65

KONYA

KONYA, yüzölçümü açısından ülkemizin en büyük ilidir.

Çok eski bir yerleşim alanı olduğuna ilişkin çeşitli buluntulara rastlanan Konya ilinin büyük bölümü İç Anadolu Bölgesi'nin güneydoğu ve güneybatı kesimlerindeki daha küçük bölümleri ise Akdeniz Bölgesi'nin sınırları içindedir.

Türkiye'nin tahıl ambarı olarak bilinen Konya ilinin adı geçince Mevlana akla gelir. İl merkezinde her yıl Mevlana'yı anma amacıyla yapılan toplantılar ile düzenlenen gösteriler, çok sayıda yerli ve yabancı turistini ilgisini çeker. Ayrıca Akşehir'de de her yıl Nasrettin Hoca'yı anma şenlikleri düzenlenir.

Doğal Yapı

Güney ve batı kesimi, öteki kesimlerine göre daha yüksek ve engebeli olan Konya ilinin önemli bir bölümünü Konya Kapalı Havzası oluşturur. Toroslar'a bağlı dağlar tarafından engebelenendirilen bu kesimlerin ve ilin en yüksek noktası, güneydoğuda 3.480 m ulaşan Aydos Dağı'nın doruğudur. Güneybatıda Orta Toroslar'ın, batıda da Sultan Dağları'nın yüksek kesimleri doğal sınırı oluşturur. Daha iç kesimdeki başlıca yükseltiler ise Aladağ (2.339 m), Erenler Dağı (2.334 m) ve Karacadağ'dır (2.007 m).

Konya ilinin büyük bölümünde geniş düzlükler yer alır. Orta yükseklikteki düzlüklerin başlıcası Cihanbeyli Yaylası'dır. Obruk

Yaylası'nın batı kesimi de il sınırları içindedir. Bu yaylalar ilin başlıca hayvancılık alanlarıdır.

İl merkezinin doğusundan. Ereğli kentinin kuzeydoğusunda Niğde il sınırına kadar uzanan düzlükler Konya Ovası adıyla anılır. Ortalama yüksekliği 1.000 m kadar olan bu düzlüklerin batı kesimine Konya Ovası, doğu kesimine Karapınar Ovası ve Ereğli Ovası dendiği gibi tümü Konya Ovası olarak da adlandırılır. Son jeolojik dönemde burada yer alan büyük bir gölün daha sonra kuruması ve eski göl alanın alüvyonlarla dolması sonucunda oluşan Konya Ovası, ülkemizin en önemli tarım alanıdır. Konya Ovasının çukur kesimlerinde sıg birer bataklık görünümündeki Hotamış Gölü ile Akgöl yer alır.

Konya ilinin topraklarında kaynaklanan suların büyük bölümü Konya Kapalı Havzası'nda sona erer. İlin güneybatı kesiminde çıkan sular Akdeniz'e, kuzeybatı kesiminden kaynaklanan sular da Karadeniz'e doğru akar. Konya ilinin en uzun akarsuyu olan Çarşamba Çayı, Beyşehir Gölü'nün gideğeni olarak çıkar ve Suğla Gölü'ne dökülür. Suğla Gölü'nden gene bir gideğen olarak çıkan akarsu, Apa Barajı'na kadar Beyşehir Kanalı Çayı olarak anılır. Konya kentinin doğusundaki bataklık alanda sona eren Çarşamba Çayı'ndan Konya Ovası'nın batı kesimindeki tarım alanlarının bir bölümünü sulanmasında yararlanır. Güney batı kesimden kaynaklanan Ermenek Göksuyu ile Hadım Göksuyu, il sınırları dışında birleşerek Göksu adını alır ve Akdeniz'e dökülür. Kuzey batı kesimden kaynaklanan küçük bir derenin suları'da il sınırları dışından geçen Sakarya Irmağı aracılığıyla Karadeniz'e dökülür.

Konya ilinde birçok doğal ve yapay göl vardır. Doğal göllerden başlıcaları Suğla, Tersishan, Çavuşçu (İlgin) ve Boluk gölleridir. Türkiye'nin ikinci büyük gölü olan Tuz Gölü ile üçüncü büyük doğal gölü olan Beyşehir Gölü'nün bazı bölümleri ve Akşehir Gölü'nün güneydoğu kesimi il sınırları içindedir. Başlıca yapay göller ise İvriz, Apa, May, Altınapa ve Silles baraj gölleridir.

Konya ili tümüyle iç Anadolu Bölgesi'ne egemen olan Kara ikliminin etkisi altında kalır. Batı ve güneybatı kesimlerinde görülen Akdeniz etkisi, kara ikliminin sertliğini biraz yumuşatır. Ülkemizin en az yağış alan yörelerinden olan ilin Konya Ovası'ndaki çukur kesimlerinde yıllık ortalama yağış miktarı 300 mm den azdır. Yazları sıcak ve kurak, kışları ise soğuk ve kar yağışlı geçer.

Konya ilinin kurak topraklarına egemen olan doğal bitki örtüsü Bozkır (step) görünümündedir. Konya Ovası'nın orta kesiminde yoğunlaşan rüzgarın neden olduğu aşınma Karapınar çevresinde olduğu gibi bazı kesimlerin bitki örtüsünden yoksun bir çöl görünümü almasına yol açmıştır. Dağların yüksek kesimlerinde köknar, sedir, ardıç ve karaçamlardan oluşan ormanlara rastlanır.

Tarih

Konya yöresine günümüzde yaklaşık 10 bin yıl öce başlayan Cilalı Taş Devri'nde yerleşen insanlar, geçimlerini tarım ve avcılık yaparak sağlıyordu. Çatalhöyük'te yapılan araştırmalar koyun, keçi, sığır, ve köpek gibi bazı hayvanların evcilleştirildiğini, süt ürünleri elde edildiğini, sebze yetiştirildiğini, bira ve şarap üretimi yapıldığını ortaya koymaktadır. İlin çeşitli kesimlerinde kazı ve araştırmalar, Tunç Çağı sonlarında yörenin

Hititler'in yurdu olduğunu gösterir. İÖ 1200'lerde tarih sahnesinden silinen Hititler'in ardından bu toprakların doğusu Geç Hitit Devletleri'nden Tabal Krallığı'nın sınırları içindeydi. İÖ 8.yüzyıl sonlarında Frigler'in denetimine giren yöre, İÖ 7.yüzyülda Kimmerler'in istilasına uğradı. Eskiçağda Kapadokya'nın batısında bulunan Likaonya bölgesinin sınırları içinde yer alıyordu. İÖ 1.yüzyılın başlarında Lidya'nın egemenliğine giren yöre İÖ 546'da Persler'in eline geçti. İÖ 4.yüzyılın ortalarında Pers ordularını yenen Büyük İskender Toroslar'a kadar olan bölgeyi istila ederek Konya ve çevresini Kapadokya'ya atadığı satrapa bağladı. Daha sonra Kapadokya Krallığı İÖ 3.yüzyılın ortalarında bu yöreye egemen oldu. İS 17'de Kapadokya'nın Roma eyaleti haline gelmesiyle Konya ve yöresi de Roma sınırları içinde kaldı. Roma İmparatorluğu iki ye ayrılınca bu topraklar Bizans İmparatorluğu'na bağışlandı. Bizans döneminde Anatolikon Theması'nın sınırları içinde olan Konya yöresi olan, birkaç kez Araplar tarafından işgal edildi.

11.yüzyılda Anadolu Selçukluları'nın yönetimine giren yöre, kısa bir süre Haçlılar'ın eline geçti. 13.yüzyılda babasıyla birlikte Mevlana'nın yerleştiği Konya kenti, Mevlevilik'in merkezi haline geldi. Konya yöresi, 14.yüzyılda Karamanoğulları'nın egemenliğine girdi. Kısa bir süre Osmanlılar'a bağlanan yöre, 1402'de Ankara Savaşı'ndan sonra Timur tarafından gene Karamanoğulları'na verildi. 1466'da kesin olarak Osmanlı topraklarına katılan yöre, uzun süre Karaman eyaletinin, 19.yüzyıldan sonra da Konya vilayetinin sınırları içindeydi.

Konya, Mondros Mütarekesi'nin ardından İngilizler, 1919'dan 1920'ye kadar da İtalyanlar tarafından işgal edildi. Kurtuluş Savaşı sırasında Batı Cebhesi Karargahı 18 Kasım 1921-24 Ağustos 1922 arasında yöredeki Akşehir'deydi.

Ekonomi

Gelişmekte olan sanayiye karşın Konya ili ekonomisi daha çok tarıma dayalıdır. 1987'de ekilen toprakların %85'i tahıla ayrılan alanlarda 3,3 milyon ton tahıl üretimi yapılmıştır. Buğday, arpa, yulaf, çavdar gibi tahılların dışındaki başlıca tarımsal ürünler üzüm, elma, patates, domates, nohut, kavun, soğan, hıyar, mercimek, karpuz, armut, havuç, pırasa, ayçiçeği ve lahanadır. Hayvancılık da il halkının önemli gelir kaynaklarından biridir. Yetiştirilen başlıca hayvanlar koyun, Ankara keçisi ve kıl keçisidir. Tavukçuluk, tatlı su balıkçılığı ve arıcılık da yapılmaktadır. Konya ilinde tarımsal üretim gelişmesine katkıda bulunan başlıca kuruluşlar Altınova, Gözlü ve Konuklar tarım işletmeleridir.

Küçük sanayinin gelişken olduğu Konya ilindeki önemli sanayi kuruluşları un, unlu ürünler, et, süt ürünleri, çeşitli konserve, meyve suyu, şeker, şarap, dokuma, deri, hazır giyim, çimento, tuğla, kiremit, tarım makineleri, yedek parça, tüp, tel ve yonga levha fabrikalarıdır.

Konya ili yeraltı kaynakları bakımından oldukça zengindir. İl topraklarında linyit, cıva, magnezit, alüminyum ve lüle taşı yatakları vardır. Bir bölümü Etibank tarafından işletilen bu cevher yataklarından başka Tuz Gölü kıyısındaki tuzlalarda önemli miktarda tuz elde edilir. Seydişehir'deki alüminyum tesisleri, ülkemizin en önemli sanayi kuruluşları arasında yer alır.

Toplum ve Kùltür

Konya yöresi Pers döneminden sonra daha çok İran kùltürünün etkisi altında kaldı. Roma döneminde Konya Hıristiyanlık'ın ilk yayıldığı kentlerden biriydi. Bu yeni dini yaymak için buraya gelen havarilerden Aziz Pauluse baskılar karşısında önce Hatunsaray'a ardından Derbe'ye yerleşti. Hıristiyanlık'ın yöreye iyice yerleştiği Bizans döneminde Konya ve çevresinde Yunan dili ve kùltürü egemendi. Türkler bu topraklara egemen olduktan sonra İslam dini de yayıldı. 19.yüzyıl sonlarında on kütüphanenin olduğu saptanan Konya merkez sancağında, 20.yüzyıl başlarında 178 medrese vardı. Günümüzde Konya ilindeki başlıca eğitim ve kùltür kurumu Selçuk Üniversitesidir.

Anadolu Selçukluları döneminde ortaya çıkıp Osmanlı döneminde gelişmesini sürdüren el sanatlarından ağaç işçiliği, bakırcılık, dericilik, kaşıkcılık, keçicilik ve külahçılık ya ortadan kalkmıştır ya da kalkmak üzeredir. Bunlarda Türk halılarının gelişmesinde ilk ve temel halkayı oluşturan halıcılık tarihsel önemini yitirmiştir. Canlı renklerin egemen olduğu bu halılarda en çok lale, haşhaş, zambak motifleri kullanılır. Yörede Selçuklular'dan bu yana sürdürölen kaşıkcılık da en ünlü geleneksel el sanatlarından biridir. Şimşir ya da armut ağacından yapılan Konya kaşıkları kulaklı, pürün ve düz olmak üzere 3 türdür. Bu kaşıkların içlerine ve saplarına çeşitli desenler yapılır ve cilalanır.

Kent yakınındaki Meram Bağları geleneksel bir eğlence merkezidir. Osmanlı döneminde kentten uzak bağ evlerinde gizlice eğlenceler düzenlenen Meram, günümüzde bu geleneksel özeliğini yitirmiş ve çeşitli yeni yapılarla dolan bir dinlence ve eğlence yeri haline gelmiştir.

İl Merkezi : Konya

Alaeddin Tepesi'nde yapılan kazı ve araştırmalar, buradaki ilk yerleşim yerinin günümüzden yaklaşık 4.000 yıl önce kurulduğunu ortaya koymaktadır. İkonion adıyla anılan yerleşme, Eskiçağda Likaonya'nın merkeziydi. Roma döneminde İconium olarak adlandırılan kent, Hristiyanlığ'ın ilk yıllarında önemli bir dinsel merkezdi. Kente Bizans döneminde Araplar tarafından Kuniya dendi. Daha sonra Konieh ve Konia olarak da adlandırıldı.

Anadolu Selçukluları döneminde yörenin başlıca yerleşim yeri olan Konya kentinde Türkmenler ile Rumlar, Ermeniler, Yahudiler ve İranlılar birlikte yaşıyordu. Bu sırada Farsça resmi dildi. Ahilik'in yaygınlaşması ticarete Müslümanlar'ın giderek güçlenmesine yol açtı. Anadolu Selçukluları'nın başkenti olan Konya kenti 13.yüzyılda bir kültür ve bilim merkezi haline geldi. Mevlevilik'in de merkezi olan Konya, bu dönemin mimar özelliklerini yansıtan yapılarla süslendi. Karamanoğulları döneminde bu beyliğin de başkenti olan kentin önemi daha da arttı. Türkçe'nin resmi dil haline gelişi de bu döneme rastlar. Bazı padişahların Mevlevilik'le ilişkisi nedeniyle Konya Osmanlı döneminde önemini sürdürdü. 19.yüzyıl sonlarında demiryolunun gelmesi, ticaretin gelişmesine yol açtı. Konya'da ilk matbaanın açılışı ve ilk gazetenin yayımlanışı 19.yüzyıla rastlar. 20.yüzyıl başlarında kent içi ulaşımında atlı tramvaylar kullanılıyordu.

Konya kenti ilin orta kesiminde yer alır. Kentin tarihsel çekirdeği Alaeddin Tepesi'dir. Bu tepenin çevresinde gelişen kentin kuzeyinde bir sanayi bölgesi kurulmuştur. Gelişmiş karayolu ve demir yolu ulaşım

olanaklarına sahip olan kent, yakınında bulunan hava alanından ulusal hava yolu ulaşım ağına bağlanır. Mevlana Türbesi ve Dergahı'nın bulunuşu kenti turizm açısından önemli kılar. İç Anadolu Bölgesi'nin en önemli ticaret, kültür ve hizmet merkezlerinden olan Konya, ülkemizin yedinci büyük kentidir. Kentin nüfusu 489.181'dir (1985).

1) KONYA 'DA 20.YY. BAŞLARINDA KISA BİR GEZİNTİ

Konya şehri iç Anadolu'nun önemli düzlüklerinden olan Konya Ovasının kenarında yer alır. Kent, Anadolu'yu doğudan batıya, güneyden kuzeye kat eden tarihi yolların kavşak yerinde kurulmuştur. Şehrin çevrinde önemli Neolitik, Tunç Çağı ve Hitit yerleşmeleri bulunmuştur. Kentin tarihi çekirdeği kabul edilen Alaeddin Tepesi Prehistorik buluntular vermiştir. Burada ilk yerleşmelerin M.Ö. III. Binde gerçekleştirildiği, bu devri Frig, Helenistik Krallıklar, Roma ve Bizans devirlerinin izlediğini biliyoruz.

Şehir Selçuklular tarafından fethedildiği zaman Alaeddin Tepesi'ni çevreleyen surun içindeydi. Şehir surları tamir edildikten sonra tepenin kuzey eteğine saray, orta kesimine Ulu Cami (Alaeddin Camii) yapılmıştır. Yine burada mescit, hankah ve hamamlar vardı. Tuncer Baykara, şehrin Selçuklular zamanında fiziki yapısını ana hatları ile anlatmaktadır. (1) Tepenin orta yerinde Eflatun Mescidi bulunuyordu, güney bölüm Hristiyan Rum mahalleleri, kuzey bölüm Müslümanlara ayrılmıştır. Bu şehrin dört kapısı vardı. Karatay Medresesi'nin önüne açılan kapı Sultan Kapısı olarak anılıyordu. Selçuklular zamanında şehrin çarşısı Karatay Medresesi'nden başlayarak surların doğu kesiminde yer alıyordu. Ticaret merkezi daha sonra İplikçi Camii ve çevresine kadar genişledi. Hızla büyüyüp surların dışına yayılan şehir I. Alaeddin Keykubad tarafından bir dış surla çevrilmiştir. Bu surun 12 kapısı dışarıya açılıyordu. Kapılar çevresi dışarıdan gelenlerce kolaylıkla alışveriş yapılabilen, dükkan sahipleri için de güvenli bir yerdi.

Osmanlı dönemi çarşısı Selçuklu çarşısını içine alacak şekilde biraz daha doğuya ve güneye genişlemiştir. Çarşının merkezi Kanuni Bedesteni'nden başlayarak güneye doğru uzuna Atpazarı'na varıyordu. 18-19 yüzyılda çarşı bugünkü sınırları içerisindeydi. 1869 yangınından sonra büyük bir bölümü Vali Burdurlu Ahmet Tevfik Paşa tarafından yenilendi. Halk tarafından "bedesten" olarak anılan çarşı Kentsel Ticari Sit Alanı olarak koruma altına alınmasına

rağmen özelliğini yitirmiştir. Eski çarşıdan günümüze gelebilen esnaf ve zanaatkarlar ise şunlardır: Kılıçlar (Mutaflar), Çarıkçılar, Yorgancılar, Marangozlar, Demirciler, Attarlar, Tuzcular, Keçeciler, Sikkeçiler, Sarraflar, Mumcular, Debbağlar, 20. Yüzyıl başlarında Alaeddin Tepesi'nden kente baktığımızda çevrede tipik 19. Yüzyıl Anadolu kentlerinin fiziki dokusunu görüyoruz. Tepe etrafında daracık sokaklar üzerine kurulmuş, hayatlı, iki katlı, düz toprak damlı ve çatılı evler günümüze çarpar. Hükümet binası ile Alaeddin Tepesi arasında çok işlek bir cadde vardır. Bu cadde üzerinde oteller, lokantalar bulunmaktadır. 35-40 bin nüfuslu şehre Anadolu-Bağlat demiryolu ulaşmış, Hristiyan Maruniler'in yatırımlarıyla şehirde ekonomik bir canlanma görülmüştür.

Konya önemli bir kültür ve sanat şehridir. Bu sebeple şehri birçok seyyah ve araştırmacı gezip görmüş, gravürlerini yapmış, fotoğraflarını çekmiştir. Konya'nın G. Berggren çekmiştir.(2) Bizim kullandığımız kartpostallar ise Konya'dan ilk fotoğraf stüdyosunu kuran Garabet K.Solakian ve Abaoğlu Tevfik Bey'e aittir. Kartpostallar siyah beyaz (sb) ve renkli ® olarak seri halinde hazırlanmıştır.(3) Hepsinin ön ve arka yüzlerinde Fransızca ve Almanca Konya Hatırası yazısı bulunmaktadır. Fotoğraf veya fotoğrafların altında açıklamalara yer verilmektedir.

Konya'nın tarihi nasıl Alaeddin Tepesi'nden başlıyorsa, biz de gezimize buradan başlıyoruz:

Alaeddin Tepesi'nden Doğuya Bakış: Solda köşede Kazanlı Medresesi ve Selçuk Camii görülüyor. Maarif evleri ve Muallimler birliği (köşesi) kubbeli yapı), ortada Dr. Servet'in Hastanesi ve Maruni Yusuf Şar'ın konağı (büyük bina). Bu yapı uzun süre belediye binası olarak kullanıldı, yıkılıp yenilendi (bugünkü İş Bankası yerinde idi), Arkasındaki kubbeli yapı Nalıncı Baba Mescidi (Nizamiye Medresesi) idi, Arka planda Şerafettin Camii ve Hükümet Binası görülmektedir.

Alaeddin Tepesi'ndeki önemli yapılara uğruyoruz.

Şehrin Önemli Yapıları: Karatay Medresesi porteli ve çini mozaik süslemeli kubbesinden detay. İnce Minareli Medresenin genel görünüşü ve portalden detay. Portal ile minare arasındaki mektep yıkılmıştır. 4 Nisan 1901 tarihinde düşen yıldırım, minarenin birinci şerefeden üst kısmını ve yanındaki mescidi yıkmıştır.

Karatay Medresesi'nden Konya İdadisi'ne uğruyoruz.

Konya Lisesi: Orta Anadolu'nun önemli eğitim kurumu 1899 yılında (idadi, sultani) olarak kuruldu. Karatay Medresesi'nden kuzeye giden yolun üzerinde Ertaş Kapısı yakınlarındaydı. Daha sonra 1912 yılında Muallim Mektebi olarak yapılan Gazi Lisesi binasına taşınmıştır. (4) Bu bina yıkılarak yerine bugünkü Karma Ortaokulu yapılmıştır.

Alaeddin Tepesi'nden kent merkezine iniyoruz.

Hükümet Binası, Şerafeddin Camii ve ilk Ziraat Bankası: Hükümet binasının inşasına 1887 yılında Vali Sait Paşa zamanında başlanmış ve Sururi Paşa zamanında tamamlanmıştır. Fotoğraf eski bir tören sırasında çekilmiştir. Şerafettin Camii 13. Yüzyılda Selçuklular zamanında yapılmış. 16. Yüzyılda klasik üslupla yenilenmiştir. Önündeki türbe 1925 yılında belediyece yıktırılarak yeri yeşil alan haline getirilmiştir. (5) Ziraat Bankası, Şerafettin Camii doğusunda bugünkü Vakıflar İşhanı'nın önünde idi. Şehrin merkezinde bazı önemli yapıları görelim.

Konya Merkezinde Bazı Yapılar: Şerafettin Camii ve Ziraat Bankası. Sanayi Mektebi ve Larende Kapı'da ki Sahip Ata Camii, Sanayi Mektebi. 1538 tarihinde yapılmış Konya Bedesteni yıktırılarak yerine Vali Avlonyalı Mehmet Ferit Paşa tarafından bu okul yaptırılmış ve 1901 tarihinde açılmıştır. Doğu tarafındaki tek katlı yapı atölyeler binasıdır. Bu yapı 1979 yılında geçirdiği bir yangın sonucu harap oldu. Konya Özel İdaresi tarafından ancak 1983 senesinde

restore edildi. (6) Sanayi Mektebi'nde Halı Sergisi açılmış (1901) , bir ara Hukuk Mektebi olmuştur. Konya'da ilk sessiz film de bu okulda gösterilmiştir.

Sahip Ata Camii, Selçuklu veziri Sahip Ata Fahreddin Ali tarafından 1258 tarihinde külliye'nin bir parçası olarak yapıldı. 19. Yüzyılın sonlarında geçirdiği bir yangından sonra bugünkü şeklini aldı.

Çarşı içerisine ve Kapı Camii'ne uğruyoruz.

Larende (Sahip Ata) Camii, Kapı Camii, Konyalı Şarlatan Hacı Ahmet Ağa, Koyun Sürüsü: Kapı Camii 1658 yılında yaptırılmış, yanınca, 1869 yılında yeniden yaptırılmıştır. Fotoğrafta caminin kuzeyinde Odun Pazarı görülüyor. Sağdaki bina ise unkanıydı.

Konya Çarşısı'nda gezintimizi sürdürüyoruz.

Simitçi Konya Çarşısı, Kervan Koyun Sürüsü: Çarşının bu bölümü bugünkü amele pazarının olduğu yerdir. Kervanın arkasında görülen yapı Osmanlı Bankası'dır. (bugünkü hükümet alanı).

Çarşı içinden Hz.Mevlana'ya doğru yürüyoruz.

Aziziye camii, Türbe Caddesi ve Canbaz Deli Osman: Aziziye Cami çarşısı içinde ilk olarak ahşaptan 1676 yılında Mustafa Paşa tarafından yaptırılmıştır. Bu caminin yanmasından sonra 1874 yılında Sultan Abdülaziz'in annesi Pertevnihal Valide Sultan'ın yardımı ile bugünkü Barok üsluptaki yapı inşa edilmiştir. Caminin çevresi çarşının merkezidir. Yıldız Albümü fotoğraflarında burada halk yetiştirdiği sebze ve meyveyi satarken görülüyor. Konya'da ilk kadınlar pazarı burada kurulmuştu.

Türbe Caddesi'nin doğudan görünüşü; ortadaki köşk gibi yapı kahvehane idi, altı şadırvan olarak kullanılıyordu. Burası bugünkü katlı otoparkın yerinde idi. Altındaki küçük fotoğraf da, yine türbe caddesini gösteriyor, fotoğraf bu sefer batıdan çekilmiştir. Ortadaki cami Selimiye Camii'dir. II. Selim zamanında klasik üslupla yapılmıştır. Cadde caminin önünde bir alanda bitiyordu. Burası

Türbe önü idi. Türbe önü eskiden Konya'nın kalbinin attığı yerdı. Camiye sonradan bitıştırılan (18. Yüzyıl) Yusuf Ağa Kütüphanesi'nin hizasında muvakkithane ve Türbe Hamamı vardı. Bu yapılar da yıkılmıştır. Deli Osman Ağa Konya eşrafındandır. Vali Ferit Paşa'nın Çayırbağı Suyu'nu şehre getirmesine manevi destek vererek önyak olmuştur.

Konya Çarşısı'nda gezintimizi sürdürüyoruz.

Türbe Caddesi'nin Doğudan Başka Bir Görünüşü; Burası üzüm pazarı, günlük Pazar yeri idi. İhtisabın Önü olarak anılıyordu. Arkada yer alan Mollaoğlu Medresesi de yıkılmıştır. Burası da bugünkü katlı otoparkın yerinde idi.

Hazır Türbeönü'ne gelmişken Hz. Mevlana Türbesi'ni ziyaret edelim.

Mevlana Türbesi: Fotoğraf Selimiye Camii minaresinden çekilmiştir. İlk türbe 1274 yılında inşa edilmiştir. Karamanlılar döneminde bugünkü yüksek dilimli kubbe yapılmış Osmanlı devrinde mescit (ortadaki büyük kubbe), semahane, çelebi hücreleri, meydan-ı şerif ve şadırvan yapılarak dergah bir manzume halini almıştır. Dergah müze olarak açıldığı yıllarda (1927) şadırvan yıkılmış, 1985 yılında yeniden ihya edilmiştir. Ortadaki mezarlık kaldırılmıştır. Sağdaki türbe Fatma Hatun Türbesi'dir.

İsterseniz Türbeönü'nden atlı tramvayla istasyona doğru bir yolculuk yapalım.

Önce yukarıda sözünü ettiğimiz Türbe Caddesi'nden geçiyoruz. Aziziye Camii'nden Vilayet'in önüne çıkıyoruz. Burada Vali İzzet Bey Caddesi'ni izleyerek (bugünkü Alaeddin Caddesi) Belediye binası (Yusuf Şar'ın Konağı) önünden Mimar Muzaffer Caddesi'ne giriyoruz. O sıralar Alaeddin Tepesi'nin etrafı evlerle çevrilidir. Cadde üzerindeki en önemli yapılar şunlardır: 1912 tarihli Katolik Kilisesi, Dr.Date'nin Hastanesi, Arapoğlu Kosti'nin (Avukat) Konağı'nın önünd tramvay makas değiştirdiği için bugün kullanılan "Arapoğlu Makası" tabiri buradan gelmektedir. Cadde üzerinden yolumuza devam ediyoruz.

Yine Yusuf Şar'ın yaptırdığı Konak (Kolordu Binası, Bugünkü Kız Ortaokulu) ve Atatürk Müzesi'nin önünden geçiyor ve Gazi Lisesi'nin önünde duruyoruz.

Millet Bahçesi ve Konya Evleri: Doğu tarafımızda bugünkü Meram Kız Meslek Lisesi'nin yerinde Millet Bahçesi bulunuyordu. İçerisinde tenis kortu, açık hava konser sahnesi ve köşkler vardı. İstasyon Caddesi'ndeki evler o devre göre yeni bir mimari anlayışla yapılmıştır.

İstasyon Caddesi'nden geçiyoruz.

İstasyon Caddesi: İstasyon Caddesi'nin 1930 yıllarındaki durumu. Soldaki büyük ev bugünkü DSİ binası yerinde idi. Bir ara Kurtuluş İlkokulu olarak kullanıldı. İstasyon Caddesi Millet Bahçesi'ne de yakın olduğu için şehrin gezinti yeri idi.

Nihayet istasyona vasıl oluyoruz.

Gar Binası ve Konya Otelleri: Anadolu-Bağdat Demiryolu projesi dahilinde ilk tren 1896-97'de Konya'ya geldi. Konya Garı'na inen yolcuların bir kısmı Bağdat Oteli, Augustos'un Oteli, İstanbul Oteli veya Hacı Ethem Efendi'nin Oteli'nde kalıyorlardı. Ayrıca atlı tramvayla şehre gelerek bugünkü Alaeddin Caddesi üzerindeki Osmanlı Palas, Selçuklu Palas ve Vatan otellerine iniyorlardı. Bu yapılardan Gar Binası, Bağdat ve Augustos'un oteli mevcut olup diğer yapıların hiçbirisi günümüze gelememiştir. Bu otelleri çoğunlukla yabancılar çalıştırıyordu. İç tefrişleri de Avrupalı tarzda idi.

Bilebildiğimiz ve kartpostallarda izleyebildiğimiz kadarıyla 20. Yüzyıl başlarında Konya hala eski bir Türk şehri özelliklerine sahipti. Tarihi ve mimari değerlerimiz düşünülmeden yapılan imar faaliyetleri önemli tarihi yapıların yok olmasına sebep oldu. İmar planı yapılırken en azından Selçuklu şehrini içine alan kısmı konuma altına alınarak yaşatılabilirdi. Şehrin her kesimindeki tarihi doku düzensiz yapılaşmalarla yok edildi. 1980'li yıllardan sonra belirlenen sit alanları, yapılan koruma çalışmaları da artık gideni geri getirmiyordu.

Gördüğümüz bu yapıları, kent mekanlarını artık tanımak mümkün değildir. Onları yaşları 80'in üzerinde bulunan birkaç eski zaman meraklısı hatırlayabilirdi. Her şey hızla mazinin derinliklerine gömülüp gitti. Kartpostallar sadece haberleşme aracı değil, aynı zamanda tarihe ışık tutan önemli belgeler olarak karşımıza çıkıyor. Tarihimize, kültürümüze, şehirlerimize, anıtlarımıza karşı bu şekilde ilgisiz ve sorumsuz davranmaya devam edersek elimizde kalan son örnekleri de yitirmeniz söz konusudur. Günümüzde Konya'yı ilk gezenler burasını bir Selçuklu ve Osmanlı şehri olarak değil, tarihi kimliğini kaybetmiş herhangi bir Anadolu şehri gibi algılamaktadırlar. Yeni kartpostallar da şehri bu şekilde yansıtıyor. 20. Yüzyılın başlarında izlediğimiz bu kent parçaları, mekanlar, yapılar ve insanlar sadece anılarda ve soluk, eski kartpostallarda kaldı.

2) HALK EDEBİYATİVE HALKBİLİM

KONYA TÜRKÜLERİ :

Konya halkbilimini oluşturan konuların en başında Konya türküleri gelir. Bugün böyle olmasının başlıca nedeni türkülerin en kolay ve en güzel bir anlatım aracı olmasıdır. Zira Türkü söyleyen ile türküyü dinleyen aynı paydalarda birleşebilirler. Dert, sevdâ, hasret, ile aynı dünyalar yaşanır.

Konya'da toplumsal hayat yüzyıllar boyunca dar bir çerçevede gelişerek devam etmiştir. Kadın ve erkek günlük hayatta birbirlerinden uzakta yaşamış, ancak hayat dünyasında birleşebilmişlerdir. Böyle olunca özlem doğmuş, hasretlik doğmuştur. Özlem ve hasretlik bir dürtü halini alınca bunun anlatımı için de türküyeye gereksinim duyulmuştur.

Konya türkülerinin doğmasına sadece özlem ve hasretlik mi etken olmuştur. Tabii ki değil; insanın doğasında var olan merak, kıskançlık işin içine girince türküler bu yönden de boyut kazanmıştır.

Dünyada ve Konya’da gelişen bazı toplumsal olaylar türkülerin yakılmasına neden olmuştur. Örneğin harpler, askerlik, kıtlık gibi toplumları ilgilendiren gelişimler. Konya’nın geçmişten günümüze intikal eden büyük bir sanat ve kültür potansiyeli vardır. Kültürümüz ve her alandaki geleneksel sanatlarımızın kaynağı, yüzyıllar öncesine dayanıyor. Konya’da odaklaşan sanat ve musiki yüzyıllar öncesine dayanıyor. Konya’dan ışınlanmış ve bu gelenek hala da devam etmiştir.

Geçtiğimiz yüzyıl içinde Silleli Aşık Sururi ve Aşık Şemî seslerini İstanbul’da saraya kadar duyurmuş, padişah huzurunda saz çalıp divan okumuşlardır. Bu ozanlar türkü çalıp çığırarak zevkini Konyalılarından da esirgememişler “Sulu Kahve” de yıllar boyunca başka yerel sanatçılarla birlikte saz çalıp türkü okumuşlardır.

Yaşadığımız yüzyılın ilk yarısında da bu etkinlik devam ettirilmiş, Ankara Devlet Konservatuvarı uzman ve teknik elemanları Konya’ya kadar gelerek arşivleri için derlemeler yapmıştır. Konyalı yazarlar da boş durmamış, Konya Türkülerini derleyerek hazırladıkları kitaplarında yayınlamışlardır. Bu tür çalışmaya en güzel örnek M.Ferid Uğur hoca ile Sadettin Nüzhet Bey’in *Konya Halkiyat ve Harsiyatı* adlı eserlerini gösterebiliriz.

1951 yılında kapatılan Konya Halkevi’nin Konya Musikisi üzerindeki etkinlikleri inkar edilemez. Konyalı saz sanatçılarından Çopur İsmail ile oğulları Seyit Mehmet ile Ahmet, Göçülü Mehmet Ağa, Silleli İbrahim Ağa, Topak Mustafa, Murat Tiftik gibi Konya musikisinin ustaları Konya türkülerini unutulmaktan kurtarmış, halka sevdirmişlerdir.

Günümüz Konyalı sanatkarlar bu geleneği hiç aksatmadan devam ettiriyorlar. Bu arada kendi aralarında kurmuş oldukları “**BARANALAR**” ile çalıp çığırıyorlar. Bu sanatçılardan yakın zamanlarda vefat eden ve geleneksel Konya musikisinin her yönüyle temsilcisi olan Saatçi Mazhar ile yaşayanlar Ahmet Özdemir (Kör Ahmet) Cenap Kendi, Muharrem Ezderb Taruri Memduh

Derin, Solist Nuri Cennet, Kemal Pekçağlar, Köksal Tosun kendilerine düşen görevlerini eksiksiz yerine getiriyorlar. Bunlar arasında yaptığı şovlar dışında “Konya ağzı” ile Ahmet Özdemir’ i ve aynı özelliklere sahip Nuri Cennet’i takdir etmemek ne mümkün? Bu arada türkülerimizi bilimsel yönden araştıran, kaynaklarına kadar inebilen varyantları toplayan Selçuk Üniversitesi’nin değerli hocalarından Doç. Dr. Ali Öztürk Bey ile Konya Türkülerinin en eski araştırmacı ve derleyicisi uzman folklorcu Seyit Küçükbezirci Bey’i unutmamak gerekir.

Konya Baranalarının Özellikleri : Geleneksel Konya Baranalarının, türkölü muhabbet toplantılarında hiçbir zaman kadın ve erkek oynatılmaz. Bunun tek istisnası, çok eski muhabbet toplantılarında köçeklerin oynatılması keyfiyetidir. Sonraları bu gelenek bozularak oturak alemlerinde Konya türkölü eşliğinde kadın oynamaya başlanılmıştır. Bunun yanında Konya türkölü bozularak okunmaktadır. Son zamanlarda Konya türkölüne eşlik eden sazlarda bozulmalar başlamıştır. Son zamanlarda Konya türkölüne eşlik eden sazlarda bozulmalar başlamıştır. Konya türkölünün asıl müzik aleti 12 telli divan sazı ile curadır. Konya türkölünde kullanılır mızrabın da ayrı bir özelliği vardır. Müzikte hareketlilik sağlaması için tezene, mızrap tellerin üzerine birden vurulur. Tek tek vurulmaz.

Konumuzu Konya’nın en güzel türkölülerinden birisiyle tamamlayalım.

Cezayir Türkölü

-1-

Cezayir’in çeşmesinin başında

Cezayir’in gemileri yağlanır

Balık sureti yazılı hem taşında

Yağlanır da urganları bağlanır Cezayir

Benim sevdiğim onüç - ondört yaşında.

Çelenleri mermer taşlı

Güzelleri dövme donlu Cezayir.

Güzelleri hilal kaşlı Cezayir

-2-

Mezarının üstünde boz otlar bitsin,

Cezayir'in harmanları savrulur

O gerdanın üstüne örenler çöksün

Savrulurda dört bir yana çevrilir Cezayir.

Çalı değil bir defa sıtmadan tutsun.

Çelenleri mermer taşlı Güzelleri hilal karşı Cezayir

Sıtmanı da ben bağlayım Cezayir.

Güzelleri hilal karşı Cezayir

=====O=====

Cezayir'in harmanları savrulur of Cezayir

Savrulur da dört yana devrilir.

Çelenleri mermer taşlı

Güzelleri hilal karşı Cezayir.

Kör Ahmet (Ahmet Özdemir)

KONYA'DA LAKAPLAR :

Her çocuğun bir adı olduğu gibi, her ailenin de bir lakabı vardır. Cumhuriyetten önce, soyadı kanunu olmadığından aynı isimdeki kimselerin karıştırılmaması için, her ailenin kendisine mahsus bir lakabı bulunurdu. Bu

lakap aile büyüğünün bir özelliğinden kaynaklanabilir veyahut çok eskiden gelen bir özelliğinin aileye yansmasıyla oluşur.

Cumhuriyetten sonra BEY, PAŞA, AĞA ... vs. gibi unvanlar hariç bu lakaplardan bazıları soyadı olarak da alınmıştır. Araştırmamız sırasında lakapları şu iki kategoride sınıflandırdık.

1. Konya genelinde ünlü lakaplar

2. Dar çevrede, bir mahallede söylenegelen lakaplar.

1.) Konya'da Ünlü Lakaplar: Sarı Hafızlar, Kara Hafızlar, Lefkeliler, Kıbrışlılar, Hacımindiler, Hacı Nafizlen, Tarikatçılar, Hacı Veliler, Termiyeciler, Civelekler, Cincimeler, Hacı Rahimler, Akkiprikliler, Ölmezler, Söylemezler, Gökgözler, Göksuçukurlar vs. gibi.

2.) Konya'nın Araplar Sementi, Karakayış Mahallesiinde Kullanılan Lakaplar: Sofular, Kurueller, Gevrekler, Hamsoftalar, Kurukafalar, Kavutoğulları, Okkalar, Tekteler, Bağrıaçıklar, Tirimiller, Karakelleler, Entekkeler, Deveciler, Zeybekler, Kışnişçiler, Kirişçiler, Araboğulları, Ayvazlar, Külükçüler, Çömlekçiler ... gibi,

KONYA VE ÇEVRESİYLE İLGİLİ ATASÖZÜ VE DEYİMLER

Atasözü (Darbimesel) : Bir toplumda söylenen, sosyolojik, ekonomik, felsefi, psikolojik, estetik, düşüncelerin kısa cümlelerle öz olarak anlatılmasıdır. Atasözleri tarihin derinliklerinden, ta eski Yunan'dan günümüze kadar birçok kavimlerde söylenegelmiştir. Ancak atasözlerinin söyleniş sahası daha ziyade halk arasında olmuştur. Okumuş halk arasında olmuştur. Okumuş, münevver zümre atasözlerine pek itibar etmemişlerdir.

Atasözleri genellikle her toplumda kullanılan anlamlı sözler olurken; bazen yerel olarak söylenen, ancak o toplumun özelliklerini, yaşantısını yansıtan sözler olarak söylenmişlerdir.

Konya ve dolaylarında da yerel olarak Konya'nın özelliklerini yansıtan, başka bölgelerde pek geçerliliği olmayan atasözleri söylenmiştir.

Atasözleri anonimdir. Yani kimin tarafından, ne zaman nerede ve hangi olay için söylendikleri bilinmez. Ancak sırası geldiği zaman, yaşanan bir olay için hemen anında söylenilir. Sözü geçen olayın daha kolay anlaşılmasını sağlar.

Biz bu yazımızın dar çerçevesinde Konya ve dolaylarında söylenile gelen atasözü ve tekerlemeleri kendi derlemelerimizden takdim edeceğiz. Bu derlemeler Konya ve çevresini konu edinmektedir. Türk Dil Kurumu tarafından Türkiye'nin diğer bölgelerinde yerel olarak söylenen atasözlerinin de derlenerek yayımlanacağı dil bilgini Ömer Asım Aksoy tarafından bir eserinde söylenmiştir.

1. Gez dünyayı, gör Konya'yı
2. Hanya'yı Konya'yı göstermek,
3. Konya'nın tozu, Sillenin kızı, Koçhisar'ın tuzu
4. Daha Hanya'yı Konya'yı bilmez, devenin gevişine güler.
5. Ağzının kılığına bakmaz, Hasandağı'na oduna gider.
6. Her köyden bir deli tutup getirin. Eğiste'den kimi getirirseniz getirin.(Eğisteliler kusura bakmasın).
7. Karkın'daki davula göbek atmak.
8. Göçülü Yabanoğlu gibi sızdı.
9. Dünya kalmış olsaydı Hayıroğlu'nun Kör Kele'ye kalırdı.
10. Adana'nın selinden, Akşehir'in yelinden kork.
11. Konya selden, Niğde yelden.
12. Konya'nın çamuru kurumaz, Sillenin güzeli farımaz.
13. Loras'tan kalkarsa bulut, sen güneşli havayı unut.
14. Habibem, Lebibem, Karamanlı Eminem.

15. Hatıp'la Gödene uğurlar olsun gidene.
16. Yaka'da bağım yok.
17. Türbeönü'nde evi, Meram'da bağı, asri pencerele, dokuz tencereli attan inmez, üstü kirlenmez.
18. Konya beş arslanın ağzında 1. Keçili Deresi 2. Meram Deresi 3. Buzluk Deresi 4. Sille Deresi 5. Apa Deresi
19. Karaman'ın koyunu, sonra çıkar oyunu.

Yukarıda söylediğimiz atasözü ve tekerlemelerden anlaşıyor ki; Konya'nın dünya şehirleri arasında birinci şehir olarak yer aldığı, Konya'nın tozunun meşhur olduğu, kışın yollarının çamur olduğu ve kolay kolay kurumadığı, Hasandağı'nın ormanlık olduğu ve oraya herkesin odun kesmeye gidemediğı, Eğiste halkının hep birbirine benzediğı. Gç'li Yabanoğlu'nun kavrulduğu. Hayıroğlu'nun Kr Kele'nin çok zengin olduğu. Akşehir'in yelinin çok meşhur olduğu ve Konya'nın selinden korkulacağı. Loras'tan bulut kalkarsa Konya'nın güneşinin kaybolacağı. Ksp kalkıp gideceğın aranmayacağı. Yaka'da bağı olanın kurttan ve çakaldan korkacağı. Genç kızların düşlerini, Karamanoğulları'nın çok akıllı olduklarını ve düşmanını yanıltmak için geceleyin koyunların boynuzlarından mumlar yakarak orada büyük bir ordunun bulunduğu imajını yarattığını ve oyunun sonra anlaşıldığını. Konya'da beş derenin Konya'yı tehdit ettiğini, bütün sellerin bu derelerden geldiğini, bu sebeple bu dereleri dizginleyebilmek için barajlar yapmanın gerekli olduğunu, zet olarak anlayabiliyoruz.

KONYA AĞZI VE GONYALICA

Türkçe'nin belirli bir bölge içinde kendine mahsus anlatım ve söyleyiş şekline AĞIZ denir. Her bölgenin bazı kelimeleri kullanışı ile kelime hazinesi farklılık gösterir. Bu farklılık, özellikle fonetik olarak bazı kelimelerin oluşumunu

meydana getiren harflerin değişime uğrayarak yeni seslere dönüşmesi ve diğer taraftan bazı ilaveler ve çıkarmalar yaparak o kelimenin Türkçe'deki asıl şeklinden farklı şekile bürünmesidir. Bunların dışında birde yerel ağızlarda, sırf bu bölgeye mahsus yeni yeni kelimeler üretilmesidir.

Konya Ağzı'nda 3 şekilde, yani fonetik özelliğiyle, kelime ilave ve çıkarmalarıyla ile yeni kelime üretilmesi olayına sık sık rastlıyoruz.

Bunlara örnek vermek gerekirse: A] Fonetik olarak kelimelerin okunuşunda harf değişikliklerin şu kelimeler önemli derecede örnek oluştururlar (K) ünsüz harfinin (G) ünsüz harfine değişmesi. Konya (Gonya), Kancık (gancık) karı (garı), kaltak (galtak), (P) ünsüz harfini (B) ünsüz harfine dönüştürmesi. Pazar (bazar) Pıçak (bıçak) pahalı (bahalı) gibi. (E) ünlü harfinin (İ) ünlü harfinin (U) ünlü harfine dönüşmesi, Yün (yun), tüy (tuy) gibi. (Ü) ünlü harfinin (Ö) ünlü harfine dönüşmesi. Büyük (böyük), yürü (yörü), bugün (böyün) gibi (D) ünsüz harfinin (T) ünsüz harfine dönüşmesi. Dana (tana) (T) ünsüzünün (D) ünsüz harfinin (T) ünsüz harfine dönüşmesi. Dana (tana) (T) ünsüzünün (D) ünsüzüne dönüşmesi. Tabak (dabaka), tavşan (davşan) gibi. (N) ünsüzünün (Ğ) ünsüzüne dönüşmesi. Anlamak (ağnamak), gözünüz (gözüğüz) sana (sağa) gibi (U) ünlü harfinin (Ü) ünlü harfine dönüşmesi. Sus (süs), uyur (üyür) gibi (m) ünsüzünün (N) ünsüzüne dönüşmesi şimdi (indi), domuz (donuz) gibi. (K) ünsüzünün (T) ünsüzüne değişmesi Ayıklamak (Ayıtlamak) gibi.(U) ünsüzünün (I) ünlüsüne değişmesi Yavrum (yavrim) gibi (N) ünsüzünün (L) ünsüzüne değişmesi. Noksan (loksan), Numan (Loğmen), gibi.(U) ünlü harfinin (O) ünlü harfine değişmesi. Usanmak (osanmak) Nuri (Nori) gibi A ünlü harfinin (E) ünlü harfine değişmesi. (Çanta (çente), ateş (ateş) gibi.

B] Bazı kelimelere yapılan ilaveler ve bazı harflerin kelimedenden düşmesi Rezil (irezil), sıcak (ısıcak), lahana (ilahana) leğen (ileğen) gibi veya gibi (azıcık) kelimesine (A) yerine (ı) ilavesi ile (ızıcık)olması gibi.

3) GELENEK VE GÖRENEKLER

KONYA GELENK VE GÖRENEKLERİ

Yaşadığımız bu tarihi beldenin, bugüne kadar ayakta durmasının nedenlerinden başlıcası Konya'ya halkının gelenek ve göreneklerine sahip olmasıdır. Bu gelenekler ta Selçuklu'dan Osmanlı'ya, Osmanlı'dan günümüze kadar gelmiştir.

Bugün bu gelenekleri devam ettiriyor muyuz ? Bu ayrı bir konu. Sosyal yaşantılar ve ekonomik güçlükler bu geleneklerin birçoğunu zamanla silip süpürmüştür.

Gelenek ve görenekler daha ziyade kapalı toplumlarda kendini gösterir ve devam ettirilir. Dışarıyla ilgileri fazla olan toplumların gelenek ve göreneklerinin yozlaştığını ve değişikliklere uğrandığını görüyoruz.

Konya'mız da bu değişikliklerden nasibini almıştır. Yirminci yüzyılın başlarında dışarıyla olan ilişkilerin artması ve Konya'ya birtakım göçlerin ulaşması doğal olarak bu değişmeyi hızlandırmıştır. Birçok aile bu değişme ve yeniliklere kapılarını açmıştır. Konya'daki geleneksel aile tipi şöyledir: Peder (baba) ailenin reisi ve en yaşlı erkek bireyidir. Yirminci asrın başlarında henüz aile parçalanmamış olduğundan, aile bireyleri hep bir arada yaşamaktadırlar. Bu ailelerin yaşadıkları mekanlar, çok odalı evlerdir. Gelinler, oğullar, kayınpeder, kayınvalide ile birlikte aynı mekanda yaşamaktadır. Oğullarının ayrı bir eve çıkmaları istisnai bir durumdur. Hal böyle olunca ailede bazı adet ve usullerin yozlaşması kendiliğinden meydana gelecektir. Buna bir örnek vermek gerekirse: Evin reisi sabah namazına kalkmadan evin kızları ve gelinleri mutlaka kalkacak, abdest suyunu kışın yaktığı soba üzerinde kızdıracak. Abdest leğeni ve havlusunu hazırlayarak aile reisinin abdest suyunu dökecektir. Yine evin kızları ve gelinleri kuşluk vaktine kadar yatakları yüklüğe kaldırmış olacak, hayatı (avluyu) süpürecek, hayvan hayat var ise onları yemleyecek, sağımlık inekleri var ise bunları sağacaklar. ... Akşam yemekleri akşam namazından sonra yenilecektir.

Konya'daki ailede genellikle evin erkeği bazı istisnalar dışında dışarıya çıkmamakta, yatsı namazından sonra, erken kalkmak üzere uyumaktadır. Şayet evin erkeği yemekten sonra dışarıya çıkmış ise, ev halkı erkeğin eve dönmesine kadar onu bekleyecek ve başlarını yastığa koymayacaklardır.

Aile içinde yerleşen geleneklerden biride; eşraf, ayan takımı ailelerin bugün hizmetçi denilen eskiden besleme tabir edilen küçük yaştaki kızların ev hizmetlerinde yardımcı olarak kullanılmasıdır. Bunların o tarihlerdeki ismi "Gız" dır.

Ve bunlar 8 - 10 yaşlarındaki öksüz çocuklardır. Bu kız çocukları evin hanımı tarafından yetiştirilir, kendilerine yardımcı olur ve gel git işlerinde kullanılırdı. Bu kızlar yetiştirilirken hiçbir zaman horlanmaz ve kendilerine gereken özen gösterilirdi. Evlenme çağına gelen bu kızların kismetleri çıkar ise evin hanımı tarafından karşılanır ve dışarı gelin giden kız unutulmaz , onunla ilişkilerini kesmezlerdi. Şayet kızın kismetı çıkmamış ise yine aynı evde hayatını devam ettirir, yaşlanıp hizmet edemeyecek duruma geldiğinde evin hanımı tarafından gözetilir ve hayatının sonuna kadar o evde yaşardı.

Konya'da diğer bir gelenek de ev hanımlarının alış verişı için çarşıya çıkmamalarıdır. (Örneğin: Kıvratma bezler, keten bezler, diğer dokuma yünüleri hanımların kendileri tarafından üretilirdi. Ancak böyle işlerde hammadde evin erkeği tarafından sağlanırdı. Bir hanımın çarşıda dolaşması Konya'da iyi karşılanmazdı. Ancak kadınlar tarafından alınmasında zorunluluk bulunan eşyalar evin yaşlı hanımı tarafından çok dolaşılmadan Attarlar İçi'nden alınırdı.

Diğer bir adet de babaların çocuklarını büyüklerinin yanlarında seve memeleri ve sevgi gösterisinde bulunamamaları. Şayet bunun aksi yapılırsa hoş karşılanmaz, ayıp sayılırdı. Çocuklar babaları tarafından tenhada, kimseler yok iken sevilip okşanırdı.

Başka bir adet ise: Evin küçükleri, büyüklerinin önünden hiçbir zaman geçmezlerdi. Şayet geçerlerse o evin rızkının kesileceğine inanılırdı.

KONYA'NIN GÜZEL ADETLERİ

Toplum içinde yaşayan insanların birtakım adet ve alışkanlıkları vardır ki bu özellikler aynı toplumun bireylerin ortak paydalarıdır. Bu güzel adet ve alışkanlıkları bireylerin birbirleriyle kaynaşmalarına neden olurlar. Eski Konya'mızda bu savımıza örnek olabilecek pek çok adet vardır.

Örneğin “göz hakkında “ olduğu gibi ,Eski Konya evleri bir hayat içinde yanyana dizilmiş evlerden oluşuyordu. Evlerin hayat bahçelerinde birbirlerinden farklı meyve ağaçları dikili idi. Bu ağaçlar, mevsiminde vermiş olduğu meyveleri dallarında sergilerken ,komşularda bu meyveleri gördüklerden; hasat zamanı yakın komşulara birer tabak göz hakkı meyve dağıtırdı. Dağıtılmadığında ise , öteki dünyada bunu hesabının sorulacağından korkulurdu.

Konya halkının güzel adetlerinden birisi de önemli günlerde birbirlerine ERMAĞAN(armağan) vermesiydi. Bu davranış sosyal dayanışmanın gereğiydi. Bırakıntılı Konya düğününde veya bir doğum esnasında olduğu gibi. Herkes gelir düzeyine göre komşusuna bir armağanla katkıda bulunurdu. Armağan alan aile kendisini, komşusuna karşı borçlu hissederek ilk fırsatta komşusuna bir karşı armağan verirdi. Buna da borçlanma denirdi. Ölümelerde de güzel davranışlarda bulunulurdu. Yakın bir komşu veya yakın biri ölmüşse cenaze kaldırıldıktan sonra ,cenaze evine birkaç gün yemek götürülürdü. Böylece acılı komşunun misafirlerini kolayca ağırlaması sağlanmış olurdu. Ölümelerde olduğu gibi Konya düğünlerinde de komşular arası yardımlaşma söz konusu olabilirdi. Düğün için uzaktan gelen misafirler komşular arasında bölüşülerek evlerinde misafir edilirdi. Konya'da buna MİSAFİR KALDIRMA denilirdi.

Konya'nın adetlerinden birisi de ev yaptıran veya satın alan komşuya mutlaka bir EV MÜBAREKESİ götürülmesiydi. Götürülen hediye genellikle ev eşyası ,örneğin ,halı,saat,mutfak eşyası olabilirdi .

Konya'nın bir diğer adeti de evin hayatında kotarılan ,pişirilen ve pişirme sırasında koku yapan yiyeceklerden mutlaka komşulara birer tabak

gönderilmesiydi. Örneğin, pekmez kaynatırken veya etlik yapılırken komşular unutulmazdı. Bazı pahalı yiyecekler vardır ki sağlanması güç ve pahalı olurdu. Örneğin, halk gibi. Balıklar hiçbir zaman evin havlusunda kızartılmazdı. Komşuya kokunun gideceğinden ve imrendiğinden korkulduğu için eski Konya evlerinde balıklar tepsi içinde patatesli, domatesli olarak buğulama şeklinde pişirilirdi. Zorunlu hallerde ise geceleyin geç saatlerde pişirilirdi.

Böyle bir davranış çarşıdan alınan yiyecek maddelerinin evlere götürülüşünde de uygulanırdı. Alış veriş yapanlar aldıkları gıda maddelerini şeffaf olmayan torbalarda, zembillerde veyahut dalında (sırtında) taşıdığı heybelerde götürürdü. Alamayanların gözü görmesin diye bu yola başvurulurdu.

Sosyal yardımlaşmanın güzel bir ördeği de, sıkıntıya düşenlerin komşularıyla tarafından birlikte yapılan yardımlaşmadır. Örneğin bir yangın geçiren veya zanaatının alet edavatları zarara uğrayanlara komşulararası yardımlaşmayla bir hal çaresi bulunurdu. Bunun gibi bazı evlerin işlerinin yapılmasında da ev sahibinin gücü yetmiyor ise böyle kimselerle komşuları İMECE yoluyla yardımda bulunuyorlardı. Erişte keserken, halı çırparken, ev temizliklerinde bu yardımlaşma daha çok olurdu.

ESKİ KONYA'DA DAYANIŞMA VE YARDIMLAŞMA

Sosyal yaşamın kaçınılmaz gereksinimleri sayılmayacak kadar çoktur. İnsan işlerini yaparken kendi günün dışında bazı yardımlara gerek duyar. Basit insan beyni her şeyi yapmaya yeterli değildir. Bunun için dışarıdan uzman bir kişinin aklına veya fiziki yardımına başvurulur.

Eski Konya'mızda her mahallede ve bazı evlerde böyle kimseler bulunuyordu. Başı dara düşenler böyle kimselere baş vururlardı. Çünkü o zamanın bilgi ve kültür düzeyi öyle gerektirmekteydi. Aşağıda anlatacağımız danışma ve dayanışma örneklerinin bazıları unutulmuş, geçmişin sisli bulutları arasında kaybolup gitmişlerdir.

İSTİHAREYE YATMAK

Bazı kimseler bir işinin hayırlı olarak sonuçlanıp sonuçlanmayacağını öğrenmek için istihareye yatanlara başvururlardı. Örneğin, kızına görücü gelen aile veya ortak bir iş yapacak kimse sonucun ne olacağını anlamak isterdi. Bunun için istihareye yatanlara başvurulurdu ve bu işi yapanların mutlaka hoca olmaları şart değildi. İrfan sahibi ve temiz kimseler de bu işi yapabilirlerdi. İstihareye yatan kimse iki rekat namaz kıldıktan sonra duasını okur ve yatarı. Uyku sırasında başvuru iş için mutlaka rüşa görmesi şart değildi. Bazı belirtilerin görülmesi yeterli sayılırdı. Örneğin: Kızın verilmesi için bağlık bahçelik suluk suvatlık bir yet veya aydınlık, güneşli bir ordamın görülmesi için hayırla sonuçlanacağına bir işaret idi. Bu işaretler karşı tarafa olumlu cevap verilmesine neden olurdu.

KATİPLER

Eski Konya'da bilgi ve kültür düzeyi bugünkü kadar gelişmiş değildi. Okullar ve meslek eğitimi yapılan yerler çok az idi. Halkın büyük bir kısmı okuma yazma dahi bilmiyordu. Her mahallede medreseden daha sonraları rüştiye ve idadiden mezun olmuş kimseler tek tük bulunurdu. Bu kimseler, o mahallenin istişare ve meşveret makamları idi. Çünkü; bunlar okudukları okullarda inşa dersleri görmüş, her türlü resmi işlemi bilir, çeşitli yazı ve mektupları okuyup yazabilen kimselerdi. İş olan kimseler bunlara başvurarak gerekeni yaptırırlar ve hiç bir ücret ödemezlerdi. Müracaat edilen kimsenin okuma yazma bilmesi ve işleri kolayca sonuçlandırması nedeniyle KATİP ismini almışlardır.

DAM KÜRÜYÜCÜLERİ

Eskiden Konya kışları çetin ve soğuk geçerdi. Kışın kar yağdığında üç ay kalkmazdı. Evlerin, okulların ve camilerin damları genellikle düz olurdu. Yağan karların damlarda meydana getirdikleri ağırlıktan dolayı bu karların kürenmesi gerekirdi. Herkes kendi evinin damını kürürdü. Cami ve okulların damları ise her mahallede görevlendirilmiş kimseler tarafından kürünürdü.

Örneğin: Alaaddin Camisi'nin damı, Altınçeşme Mahallesi'nin gençleri tarafından kürünürdü. Bu iş sosyal dayanışmanın en güzel bir örneği idi.

KIRIK - ÇIKIK VE SINIKÇILAR

Eski Konya'da hekimler, özellikle ortopedi uzmanları çok azdı. Bir kazaya uğrayarak bir yeri kırılan veya çıkan kimse mahallesinde veya yakın çevresinde bulunan kırık - çıkıkçılara başvururdu. Bu kimseler işlerinin uzmanıydılar. Hanımlardan da bu işi yapanlar bulunuyordu. Ve yapılan işler genellikle Allah rızası için yapılırdı.

Bundan 50 - 60 yıl önce bizim mahallemizde halk hekimleri bulunurdu. Bunların bazıları eski hekimlerin yazma kitaplarını okuyarak kendilerini yetiştirmiş, tecrubeli kiimseler olduğu gibi; bazıları da kulaktan duyma mücerrebati (tecrübe edilmiş) ilaçtan hastalara verirlerdi. Ki bunlar genellikle yaşlı - başlı hanımlar olurdu. Bundan dolayı bu kimselerin verdikleri ilaçlara KOCAKARI İLAÇLARI denilirdi.

Bu maddi tedavinin yanında bir de manevi tedavi yapan OCAKLAR vardı. Bunlar manevi tedavi yoluyla hastalarını tedaviye çalışırlardı. Bu ocaklar babadan oğula, atadan evlada geçebilen veya kendilerine elverilen kimselerdi. Bunlar romatizmal hastalıkların bazısını, (ki halk bunlara KENGİ ve YEL derdi) çenterek tedavi ederlerdi. Bunlar ek olarak sıtma bağladıklarını söyleyerek, sıtma hastalığını, tedavi edenler de vardı.

MAHALLE EBELERİ

Eski Konya'da doğum işleri genellikle mahalle ebeleri tarafından yaptırılırdı. O tarihlerde bugünkü gibi diplomalı ebeler bulunmuyordu. Doğum yapacak kimsenin yakınları, doğum yaklaşınca mahalle ebesini çağırır ve diğer tecrübeli hanımların yardımıyla doğum yaptırılırdı. Bu işte yine ücret ödenmez, Allah rızası için doğum yaptırılırdı. Ama ebeye usulen hediye verilebilirdi.

CENAZE YARDIMLARI

Doğum işinde olduğu gibi ölümden de mahallerin tecrübeli kimseleri, ölümün olduğundan mezara kadar geçen safhada cenaze sahibinden yardımlarını esirgemezlerdi. Mezarın kazdırılması, eğer kefen hazır değilse bunun sağlanması, gasil işleri ... gibi işleri hep bu mahalledeki tecrübeli kişiler tarafından yapılırdı. Cenaze defnedildikten sonra evde yapılacak dini merasim ve diğer işler yine o mahallenin yaşlı ve tecrübeli kişileri tarafından yapılırdı. Ve yapılan bu işlerde yalnızca Allah'ın sevabı gözetilir, hiçbir karşılık beklenmezdi.

Kısacı anlattığımız bu güzel bazı geleneklerimizin kaç tanesi bugün yaşıyor veya yaşatabiliyoruz?

Şöyle gözlerimizi kapatıp biraz düşünersek yeter mi bilmem?

KONYA HANIMLARINDA "EV KADINLIĞI"

Bugün olduğu gibi geçmişte de Konya hanımlarının EV KADINLIĞI özellikleri ve yetenekleri herkesçe biliniyor ve takdir ediliyordu.

Ev Ekonomisinin hakim olduğu KONYA EVLERİNDE ev hanımları bütün yükü üzerlerine almışlardı. Evin erkeği memursa dairesindeki işiyle, esnafsa çarşıdaki alış verişiyle uğraşüyor, kazandığı paranın bir kısmını aile bütçesine katıyordu.

Evin hanımı kazanılan bu para ile evde üretilmesi imkansız olan ham maddeleri alıyor ve bu ham maddelerden çeşitli yiyecekler ve giyecekler ürettiyordu. Bunun yanında bağa bahçeye sahip olan aileler bu işi kolay şekilde

hallediyorlardı. Bağında bahçesinde ineğini, danasını besliyor, sütünü alıyor, yoğurdun yağını alıyor, tarladan gelen buğday ve ununu, bulgurunu kendileri yapıyorlardı. Güzün beslediği hayvanları keserek etliği sağlıyordu. İşte bu işlerde başrolü oynayan Konya Kadını giyinince evin hanımı oluveriyordu. Konya’da halk arasında söylenen meşhur bir atasözü vardır, “Giyinince hanım soyununca arap olurum” Bu demektir ki: Konya’lı hanımın evinin hizmetçisi olduğu kadar evinin de hanımıdır. Eskiden varlıklı kimseler Arap halayık ve hizmetçiler tutarlarmış. Evin bütün hizmetlerini bunlara gördürürlermiş. Konya’lı hanımın Arap halayık ve hizmetçiye ihtiyacı yoktur. Her işini kendisi yapmaktadır. Konya’da böyle hanımlara EVCİMEN ve HAMARAT derler.

Konya’lı hanımın kızı ve oğlu varsa onların geleceğini düşünmek gene ev kanına düşen bir görevdi. Kızına çeyiz hazırlamak, uçkurunu, peşkirini, iğne oyasını yapmak onun için en büyük zevki. Vakti gelince oğluna kız arar ve arzu ettiğini buluncaya kadar dolaşarak, aklına yatan bir kız bulur ve evin herifine meseleyi açardı.

Konya kadını temiz ve titizdir. Her gün evini hayattan, mabeyine kadar yıkar, temizler, taşlığı yaz aylarında sular, taşlığın kurumasına meydan vermez ve daima nemli tutardı. Evi kerpiçten yapılmış ise duvarları en az haftada bir defa elden geçirir. Cilasını yapar, tahtalarını ovalardı. Evin lamba şişesi her gün hohlanarak silinir ve temizlenirdi. Bazı evlerdeki çiçek merakı Konya’lı hanımın zevkine göre kendini gösterirdi. Kış günlerinde çiçekliklerde ve pencere içlerinde beğonyalar, ortancalar, küpeliler, ireyhanlar, yaprağı güzeller, sıralanır. Yaz günlerinde ise bu çiçekler hayatın münasip yerlerine serpiştirirdi.

Konya’lı hanımların en büyük özeliği ev kadınlığı ve misafirperver oluşudur. Zengin Konya’lı ev hanımların için bir problem yoktur. Hali vakti yerinde olmayan ailelerin hanımları bile misafirlerine yemez yedirirlerdi. Her evin misafirleri ağırlayacak yedek yiyecekleri bulunur. Gerekğinde misafirlerine ikram ederlerdi. Konya’da DİŞİNİN ETİNİ SORMAK deyimi bunun en güzel örneğidir. Ev kadını dışının etini sorar, misafirlerine belli etmez, onları gereği

DÜĞÜN OKUNDUSU:Düğünden önce,düğüne daveti bildirir bir davetiye şeklidir. Bu davet sözlü olabileceği gibi teskere,pusula veya kart ile de olabilir. Davet edenlere de okuntucu denir.

GELİNE KUŞAK BAĞLAMA:Gelin,babası evinden müstakbel kocasının evine yolcu edilirken babası ve büyük abisi tarafından beline dua ile kuşak bağlanır.

ÇIKINTI ELBİSESİ:Gelin,babasının evinden ayrılırken,evden çıkarken,babasının kızına en son yaptırdığı elbisedir. Bundan dolayı bu elbiseye çıkıntı elbisesi denir.

GELİN ALMAK: Gelinin babasının evinden alınarak kocasının evine törenle götürülmesidir. Karşılama alayına oğlan tarafının yakınları ve düğüne davet edilen misafirlerin kiraladığı arabalar ile katılır. Bu katılım düğün sahibinin sosyal düzeyine göre 100 ile 300 araba ile olabilir. Eskiden gelin almak için körük yani faytonlar kullanılırdı. Gelin evden alındıktan sonra şehir içinde ufak bir tur yapılırdı. Arabalar,havlu,peşkir ve uçkurlar ile donatılırdı.

GELİN ARABASININ ÖNÜNÜ KESMEK:Damadın yakın arkadaşları sokak başlarında veya oğlan evinin önüne gelirken gelin arabasının önünü bir iple veya araba ile kesilir. Kayınpeder yolu kesenlere zarf içinde bir miktar para vererek yol açılır.

GELİNİN GİRİŞİ VE KOLTUK:Gelin arabadan indikten sonra eve girerken iki tarafla halılar ile çevrilmiş bir koridordan geçirilir. Bu sırada üzerine bozuk para ve dara atılır. Kayınpeder gelinin koluna girer ve bu şekilde eve girerler.

GELİN DUAĞI GELİN TELİ:Gelin genellikle elbisesinin üzerine giydiği bir duvak ve omuzlarından sarkan yaldızlı ince teller ile süslenir. Merasime katılan genç kızlar uğur getirsin diye bu tellerden koparırlar.

DÜĞÜN SONRASI EL ÖPMELER VE DAVETLER:Düğün gecesini takip eden gün ve akşamlarda gelin ve damadın büyükleri ile yakınlarının ellerini öpmeye gidilir. Bu arada gelin ve damada hediyeler verilir. Ayrıca akşam yemeğine de ala konurlar. Daha sonra kız evi ve oğlan evi birbirlerini yemeğe davet ederler.

KIRK HAMAMI:Düğünden kırk gün sonra kırk hamamına gidilir. Bu hamama gelinin ve damadın yakınları ile bazı hısım ve akraba davet edilir misafirlere sabun dağıtılır. Yaşlılar varsa onlara da kına ikram edilir.

Mümkün mertebe kırk hamamlarında diğer bir geleneğin kırk hamamına karışmamasına dikkat edilir. Dikkatsizlik sonucu karışırsa uğursuzluk geleceği sanılır.

Geçmişte ki Konya düğünleri ile günümüz düğünleri karşılaştırdığımız zaman bir çok gelenek ve göreneklerimizin değiştiği veya yozlaştığı görülecektir.

Düğünler artık evler yerine salonlarda yapılmakta. Düğün okuntuları yerine fantezi davetiyeler fayton yerine 8-10 taksi ile gelin alınmakta. Davetler,el öpmeler,yerine düğüne izleyen günlerde balayına çıkılarak adeta kaçarcasına Konya'dan uzaklaşmakta. Birlikte yaşama sevincinin gereği olan davetler ile kırk hamamı gibi geleneklerin unutuldukları görülmekte.

4 . KONYA'DA EVLENMENİN İLK DURAĞI KIZ İSTEME USULÜ

Düğünü en iyi açıklayan atasözü; "Düğün dediğin kırk düğümdür, çözmekle mi baş olur?" işte bu düğünlerin ilk durağı: Kız isteme olayıdır.

Konya'da oğlan everecek anne,eğer oğlundan bir işaret almış ise akşam kocasına konuyu açar. "Ak herif,oğlan evlenmek ister sen ne din? " der. Babadan olumlu cevap alınır,anne yakın çevresinde kız aramaya başlar. Şayet bulamaz ise,oturduğu mahalleye yakın yerlerden veya civar mahallelerden aramak zorunluluğu doğar. Bu işi anne bizzat kendisi yapabileceği gibi tanıdık,aklı başında namuslu,etrafı iyi tanıyan girişken hanımların aracılığıyla da yaptırabilir.

Bu hanımlar ALLAH rızası için,hiç bir karşılık beklemeden bildiği veya bilmediği aileler nezrinde araştırmalar yaparak yardımcı olur. Ve kız arayan ailelere salık verir. Kız ararken nasıl bir kız olacağını,zengin mi fakir fakat güzel mi olacağını orta halli olacağını sorar. Kız aramaya ona göre başlar. Oğlan anaları aracı olarak hanımlara “İşini bilsin,gücünü bilsin. Suyunu versin. Arap olsun giyiniversin,hanım olsun “ der. Eğer aracı olan hanım bildiği bu nitelikte bir kız varsa onu tarif eder. Örneğin, “Pek zengin depmez delinmez sandıkları var,Kız marifetli,cinsi cibiliyeti,sütü sümüğü de temiz,yalnız biraz çirkince “ derse, oğlan anası da “sandıkta bez lazım değil suratta yüz lazım. Gelin denince acık boylu poslu olmalı,sabahtan kalkınca yüzüne bakılmalı.” Deyince,aracı hanım ikinci isteği göz önünde tutarak harekete geçer ve düşüncesini söyler. “Kız armağan çıkışı değil ya, koltuğumuzu alacak o olmazsa başkasına bakarız.”

“Desti değiliz ki kırılalım. Tosbağanın dediği gibi bu bağ olmazsa şu bağ olsun. “ der ve oğlan anasına “Çıkışlarına çıkabilecek miyiz? “ diye sorar. Oğlan anası: “Geç hay anam tütün borcuna şeytan kefil, evlenme borcuyla yapı borcuna ALLAH kefil “ der. Oğlanın annesi,kocasına durumu bildirir ve kızın istenmesinde ilk adım atılmış olur. Baba “Ölünceye kadar geçineceği yoruluncaya kadar aran derler. “ der. Ana da kocasına “Kızın biraz fakir olduğunu, yani acın gerçeği çıplağın şatırı. “ der ve “Kız tarafı incik boncuk ister ne dersin? “ diye sorar. Arkasından da devam eder: “Bende incik boncuğu sevmem nal gibi beşi birlik alıp boğazına takmalı, çarpar dökülmez saçılmaz, demir avadanlık iyi kullanılır. “

Karı koca,kız isteme hususunda anlaşınca,aracı hanım oğlanın anasını, varsa kız kardeşini istenilecek kızın evine götürür ve tanıtır. Bu esnada örtülerini çıkarmazlar, “İş dürülmesin “ ; soğuk su içmezler, araya soğukluk girmesini istemedikleri için. Oğlan anası kızı bir güzel gözden geçirir. Aracı kadın bir fırsatını bulup kızı öperek ağzının kokup kokmadığını anlar. Yine bir fırsatını bulan aracı hanım, oğlanın anasına kızı beğenip beğenmediğini gizlice sorar. Ana: “İnsanın alası içinde, hayvanın alası dışında “ der ve devam eder: “İçimize

girmeden bilemeyiz. Al kibarı, sat kibarı, koynuna al yat kibarı “ der. Kızın anasına kızı beğendiklerini kızı talip olduklarını söylerler. Kızın anası da “Akşam babasıyla görüşelim “ der. Oğlan anası: “Bir evin bir gelini olacak,Malum ya “Gelin,bir sefa gör; gelin iki kavga yükü; gelin üç evden göç” diyerek netice için Pazartesi geleceklerini bildirir. Kızın annesi de “birini istihareye yatıracaklarını neticeyi ona göre söyleyeceklerini anlatır ve Perşembe günü gelmelerini rica eder. Perşembe günü gidilince, kızın annesi “İstiharenin sulak, yeşilli, suvatlı çıktığını ve pekala kızı vereceklerini söyler. Oğlan annesi “Pek ala erkek büyük dünürlüğe gelelim mi? Mihir meselesini konuşalım mı? “der. Kızın anası olumlu karşılırsa; oğlanın amcası, dayısı, eniştesi, vb. toplanarak kararlaştırılan gece kız evine giderler ve Allah’ın emriyle kızı isterler. Mihir konuşulur, kız babası istediklerini söyler. Mesela: Bir top inci, bir çift gül küpe, bir gül yüzük, bir çift altın bilezik, bir altın kordon, saçına yüz sandıklı altın, üç takım esvap, bir çarşaf, bir fes iğnesi gibi.

Bazı aileler de bu esnada hedimelik (başlık parası) isterler . Genellikle bu istek ya töreden ya da hali vakti yerinde olmadığı için istenir. Toplanan kişiler geç saatlere kadar oturur, şerbet içerler, hocaya dua yaptırırlar ve bilahare büyük şerbet içmek için dağılırlar.

NOTLAR

1.Metindeki düğün ile ilgili atasözleri kütüphanemde mevcut bir yazma defterden alınmıştır.

2.Konu iyi anlaşılın diye, yazıya konuşmalar katılmıştır.

3.Anlattığımız kız isteme şekli bundan 75-100 yıl öncesine aittir. Bugün bu usul çok nadir olarak tatbik edilmektedir.

KONYA FOLKLORUNDA KINA VE KONA YAKMA GELENEĞİ

Türk - İslam geleneğinden hem güzellik, hem sağlık, hem de törensel açıdan kınanın özel bir yeri vardır. Kına çalı türünden bir ağaççığın yapraklarından elde edilir. Kınaya Araplar hına ederler. Kınanın Latince ismi ise Lawsonla İnermistir. Kına ülkemize Hindistan, İran ve Arap ülkelerinden gelmektedir.

Sağlık gereksinimlerinin dışında Konya folklorunda kına ‘kına gecesi’ diye adlandırılan düğün gecesinden bir evvelki gecede (çarşambayı perşembeye bağlayan gece) sırf gençler arasında yapılan eğlenceye denir. Burada gelin kızla misafirlerin ellerine usulüne göre kına yakılır.

Kına gecesinde gelin, acıklı türkü ve ilahilerde ağlatılır. Konya’da buna “Gelin okşama” denir. Daha sonra bu hüznü hava dağıtılarak, şen şakrak türkü ve maniler söylenir.

Kına gecesinin bir benzeri de “KIRK HAMAMI” ndan bir gün evvel yapılan kına günüdür. Gelin kırk gününü doldurunca genellikle Kırk hamamı yapılır. Kayın valide tarafından komşulara ve gelinin yakınlarına davetçi gönderilir. Giden davetçi “Kayınvalidenin selamı var, Perşembe günü hamama buyuracaksınız, Çarşamba günü erkenden davet edilen gençler gelir. Kına yakma işinde yetenekli bir kadın, bir parça kınaya tülbentte eler. Bir fincana yazı yazılacak şekilde karar. Elenmiş kınanın bir kısmını yakar. Ve dağılmaması için tülbentle bağlar. Fincandaki duru, yani cıvık kına ile de avuçlarının içlerine, ince dilinmiş kibrit çöpüyle türlü türlü çiçekler çıkarırlar. Kına yakılırken türkü söylerler, def çalarlar, eğlence yaparlar. Bazen de davet edilen hoca hanım ilahi okur, şarkı söyler. Yakılan kınanın güzelce tutması için iki üç saat beklenir. Bu süre içerisinde ellere sarılmış tülbentler ve yazmalar çözülmez ve hiçbir şeyle temas ettirilmez. Kınanın tuttuğu kanaat getirilince eller çözülür, kına topları ufalanır, kına yakılan yerler kırmızımtırak ve sarı olarak ortaya çıkar. Bu süre

içinde kınaları karartmak için bir hanım özel karışumlu bir ilaç hazırlar. Zira makbul olan kına, koyu renkli kınadır. Karartmak ilacı şu şekilde hazırlanır: Bir miktar toz kireç alınır, tülbentten geçirilip bir tabak içine konulur. Bunun içine findık kadar nişadar tozu atılır. Yarım fincan zeytin yağı, yarım fincan süt, yarım fincan sıvı pekmez dökülür. Bu karışımdan bir macun meydana gelir. Bu macun elin kınalı yerlerine konulur. Sonra elin parmakları diğer elin avuç içine konularak birkaç dakika bekletilir. Macunun kınalı yerlere kimyasal etki yaptığı anlaşılırsa eller yıkanır. Karanfil yağı, ıtır yağı, tarçın yağı, gibi kokulu yağlardan biriyle eller yağlanır. Bu yağlardan hiçbiri bulunmaz ise birkaç ceviz kırılarak havanda dövülür, bir tabağa konulur. Eller bu ceviz unuyla iyice ovalanır. Bu işleminden maksat kınalı yerlerin parlamasını sağlamaktır.

Birkaç dakika sonra eller sabunla yıkanır. Kına işlemi bittikten sonra bir veya iki sofra kurulur. Nohutlu kenevirli, bulgur haşlaması , ortasında ceviz, badem, lokum , şeker, hurma, leblebi vs. konulur. Hepsi bir sinide çetneviri olarak ortaya getirilir. Misafir bu çetneviri yedikten sonra evlerine dağılırlar.

Ertesi gün sabah yemeğinden sonra kına yakma merasiminde bulunan gençler ve onların anneleri, kayın valideleri gibi evvelce hamama davet edilmiş yaşlı başlı hanımlar da hamam taslarını alarak gelinin evine gelirler. Oğlan evinin hamam ustası da gelir. Hepsi toplandıktan sonra kayın valide, davetlilerin ellerine bir parça sabun ile ; ihtiyarların başlarına yakacakları kınayı hazırlar. Kırk hamamına özgü olmak üzere gelin için kenarları sıra kabalar ile süslenmiş bir oturak yaptırılır. Hamam ustası gelinin bohçasını ve oturağını alır veya evlatlık kızlarına verirler. Evden toplu olarak çıkılıp hamama varırlar. Orada hazırlanmış yerlere soyunulur. Kayın valide sabunları ve kınayı dağıtır. Kına yakacak yaşlı hanımlar hamamın içine girerler.

Kına yakmanın önemi burada bitmiyor. Ayrıca sağlık yönünden de sayılamayacak kadar faydası vardır. Bu bağlamda en önemli ellerin dış etkenlerden korunması ve sağlıklı büyüyen saçlara sahip olunmasıdır.

5. KONYA YEMEKLERİ

Türk yemek kültürünün değişik bir göstergesi olan KONYA MUTFAĞI, tarım ve hayvancılık kenti olmamız nedeni ile yemeklerimiz de bu alanda kendisini tanıtmıştır.

Yemeklerimiz daha ziyade hububat ve hayvanlardan elde edilen ürünler ile kotarılmaktadır.

Sebzeler, özellikle yaz aylarında elde edildiğinden, sebzelerden yapılan yemekler, kısa bir zaman dilimi içinde yapılmaktadır.

Eskiden, günümüzde olduğu gibi, güney illerimizde yılın her mevsiminde seralarda üretilen sebzeler bol miktarda bulunmuyordu. Ancak bağı ve bahçesi olan bazı Konyalı aileler yaz aylarında kuruttukları sebzelerden faydalanarak yemek yapıyorlardı. Kuru sebzelerden yapılan yemekler tazeleri kadar güzel olmadığından bu yemeklere itibar göstermiyorlardı. Bunun yanında köylü, zanaatkar, esnaf daha çok bedeni çalışmalar ile iş ürettiklerinden ve enerjiye gereksinim duyduklarından kuvvetli beslenmeleri gerekiyordu. Bu nedenle ister istemez söz konusu kimseler unlu gıdalar ile hayvan ürünlerinden elde edilmiş yemeklere yönelmiş olacaktı.

Bu ön açıklamayı yaptıktan sonra, ünü Konya sınırları dışına taşmış bazı yemeklerimizi, kendi özellikleri ile tanıyalım.

ETLİ EKMEK

Bir Konya spesiyali olan etli ekmek, bir çarşı yiyeceğidir. Kendine özgü yöntemlerle hazırlanan etli ekmek içi, çarşı fırınlarında hazırlanan hamura döşenerek pişirilmektedir. Etli ekmeğin evde pişirilme olasılığı yoktur.

Etli ekmekte kullanılan etin mutlaka koyun eti olması gereklidir. Bu et genel olarak orta yağlı etler arasından çekilerek kıyılacaktır. Eskiden etli ekmek etleri iki bıçak arasında kıyılırdı. Bugün bu külfetli işlem et makinelerinde yapılarak işin kolayına kaçılmıştır. Prensip olarak 1 kg kemiksiz etten 10 etli

ekmek çıkmaktadır. Bu etin içine mevsimine ve isteğe göre kuru soğan, domates, yeşil biber katılmaktadır. Eskiden kış aylarında taze sebze bulunmadığından taze biber yerine kara biber, domates yerine domates salçası kullanılırdı. Tabii yeteri kadarda tuz.

Bazı kimseler fazla etli ekmek isterlerse 100 gr. yerine 150 gr. et katılırdı. Bu tip etli ekmeklere de bol denilirdi.

Etli ekmeğin makbulü bıçak değdirmeden dürüm yapılarak yenilenidir.

KEBAPÇILAR:1923 yılında Konya'da 9 tane kebabçı dükkanı bulunmaktadır. Bu dükkanlar halen Kebabçılar İçi denilen yerde toplanmıştır. Bu dükkanlardan en ünlüleri arasında Halepli (Arap) ismiyle anılan Hasan Gülseren vardı. Şiş köfte (Arap köftesi) ve etli ekmeği Konya'ya ilk getiren adamdır. Hasan Gülseren'in baş kalfası Nazım Bildirici'dir. Diğer ünlü kebabçı dükkanları ise :Atıf Yardımcı, Kebabçı Osman, Kebabçı Tahir, Kebabçı Mustafa Kılören'in çalıştırdığı dükkanlardır.

Bu dükkanlarda etli etmek ve köfte kıyması mutlaka iki bıçak arasında elle tahta tezgahlarda kıyılırdı. Et hiçbir zaman makinede çekilmez, çekilir ise de makbul sayılmazdı. Köfteler daima kömür ocaklarında pişirilir, yanında domates biber, soğan, piyaz, garnitür olarak verilirdi. Bazen ezmeli tabir edilen, ateşte közlenmiş domates ezilerek ikram edilirdi. Etli ekmeklerin içi, bıçak arası olarak dükkanlarda hazırlanır, müşterilerin siparişlerine göre kebabçı çırakları vasıtasıyla semt fırınlarına gönderilirdi.

Müşteri etli ekmeği bekler, geldikten sonra hemen servis yapılırdı. Dükkanların önünde çığırtkanlar, müşteri kapabilmek için büyük çabalar sarf ederlerdi.

Ayrıca kebabçı dükkanlarında, Konya'ya mahsus tirit de yapılırdı. Tiridin en makbul olanı et suyuyla ıslatılmış ekmek ile yapılmış, üzerinde tas kebabı ve şiş köfte döşenmiş olanıdır. En ünlü tiritler Dede'nin, Kılören'in ve Aşçı Böcü'nün tiritleridir.

FIRIN KEBAPÇILAR: Fırın kebabı yüzde yüz bir Konya yemeğidir. Koyunun muayyen yerlerinden alınma parçalar usulüyle iki aşamadan geçirilerek fırında pişirilerek hazırlanır. Okkayla satılırdı. Bir porsiyonu yüz dirhemdir. Yanıma kuru soğan verilir. Fırın kebabı dükkanlarında sabahları boğaca (poğaç) denilen tereyağlı çörekler yapılır ve müşterilere satılırdı.

Konya'nın en ünlü fırın kebabçıları Gazyağcı Şükrü ve arif ustalardır. Güzyağcı Larende Caddesi'nde, Şükrü Bedesten'de, arif usta Çarıkçılar içinde mesleklerini icra ederlerdi. Bu arada bazı aşçı dükkanlarını da unutmamak gerekir. Kuzu başları tandırlarda pişirilerek müşterilere sunulurdu. Bu dükkanların en ünlüsü At Pazarı'nda olanıdır. Bu dükkan 1950 yılına kadar aynı yerde faaliyetine devam etmiştir.

SU BÖREĞİ

Konya su böreği başka yerlerin su böreklerine benzemez. Yapılışında ayrı bir özen göstermek gerekir. Kullanılacak ölçü ve bezelerin açılması su böreğinin kalitesinde büyük bir rol oynar. Genellikle açılacak hamura 6 yumurta ve o kadar yumurtanın kabuğunun içine girecek kadar su kullanılır. Bu kadar malzemedan 12-14 beze tutulur. Bezeler rutubetli bir bez altında bir süre beklettikten sonra hamur tahtasında açılır, bir tanesi haşlandıktan sonra tepsinin altına döşenir, üzeri yağlanır. Diğer hamur bir kenara bırakılır, kalan açılmış hamurlar tuzlu suda haşlanır, süzülür, dörde bölünerek yarısı evvelce tepsisinin üzerine serilen hamurun üzerine döşenir. Üzeri yağlanır. Bunun üzerine maydanozlu kıyma veya peynir döşenir, kalan dörde bölünmüş hamurlar haşlanarak bunun üzerine serilir, tekrar yağlanır ve üzerine bir kenara koyduğumuz tüm yufka serilir yağlanır ve mangal üzerinde yavaş yavaş pişirilir sonra ters çevrilerek diğer kısmı pişirilir.

Bu börek de Konya'ya özgü bir börektir. Sedirler'de yapılan fazla ün kazanmıştır. Hamur tahtasında sacın çapında açılan yufkaların yarısı üzerine ufalanmış peynir, yoğurt veya kıyma, doğranmış soğanla karıştırıldıktan sonra döşenir. Yufkanın boş kalan kısmı döşeli kısmın üzerine kapatılarak sac üzerinde

pişirilir. Sac üzerinde indirilen pişmiş yufka sıcak sıcakına tuzsuz tereyağıyla yağlandıktan sonra yenilir. Yanından süzme yoğurttan yapılmış ayran iyi gider.

ÇARŞI BÖREĞİ

Bu börekler evde hazırlanan börek içlerinin çarşı fırınlarında pişirilmesinden elde edilir. Onun için bu böreklerle çarşı böreği denilmiştir. Çarşı böreklerinde genellikle etlik zamanında kavrulmuş, kıyma ile kuyruk yağı sızdırılırken elde edilmiş kıkırdak veya küflü peynir soğan ve maydanozla birlikte karıştırılmış içler kullanılır. Son zamanlarda ıspanak, sucuk, pastırma ile de iç hazırlanmaktadır. Çarşı börekleri kapalı veya açık olarak fırına salınır. Fırından çıkarılan börekler bir beze bürünerek acele olarak eve iletilir ve sade yağ ile yağlandıktan sonra hemen yenilir.

Çarşı böreğinin uçları, evde karılan dahan (tahin) veya reçel ve pekmeze banılarak tatlı niyetine yenilir.

Konya mutfak kültüründe 'Mevlana böreği' diye bir börek yoktur. Bu börekler ticari gaye ile yapılmış bir börektir. Üstelik hiç de doğru olmayarak Hazreti Mevlana'nın adı bu böreğe verilmiştir.

YAPRAK SARMASI

Yaprak sarması, Türk mutfağının Konya'da en iyi bir şekilde uygulanmasıyla elde edilen bir yemek türüdür. Yaprak sarması, ilkbaharda sürgün üzüm bağlarından toplanan yaprakların içine orta yağlı kıymanın içine doğranmış soğan, biber, domates harcının çiğden konulup pişirilmesiyle elde edilir. Her hanımın kendine özgü bir yaprak sarışı vardır. Makbul olanı küçük ve bir lokmada yenilenidir. Eğer arzu edilirse üzerine sarımsaklı süzme yoğurt dökülerek de yenilir.

Kış aylarında tuz ile salamura edilmiş kurma yapraklar sarma olarak kullanılır. Etli sarmanın yanında zeytin yağında pişirilmiş pirinç ve dolma fıstığı ile doldurulmuş yalancı dolmalar da yaprak sarmasının diğer bir türüdür.

ARABAŞI

Arabaşı bir çorba türü yemektir. Siz adına bakıp bu çorbanın bir Arap orbası olduğu sanısına kapılmayın. Zira Arap yemek kültüründe bu çorba türü tanınmıyor.

Arabaşı orbasının en büyük özelliği, muhallebi gibi dondurulmuş hamur ile birlikte yenilmesidir.

Arabaşı orbası iki aşamadan hazırlanır. Biz önce çorbanın hazırlanışını anlatalım:

Haşlanmış tavuğun, hindinin beyaz eti veya tavşan eti szldkten sonra bir tarafı bırakılır. Sonra miyane hazırlanır. Miyane için yeteri kadar un bir tencereye konularak, sade yağı ile pembeleşinceye kadar kavrulur sonra bu miyane üzerine tavuğun haşlama suyu yavaş yavaş dökülerek karıştırılır. Bunun içine daha önce haşladığımız tavuk, hindi veya tavşan eti dikilerek tuz ve acı biber ilave edilerek kaynamaya bırakılır.

BAMYA ÇORBASI

Kuru bamya, Türkiye genelinde en çok Konya'da kullanılan bir kuru sebze türüdür. Kuru bamya, iek açan bamyanın büyümeden toplanıp iplere dizilerek kurutulmasından elde edilir. Bu tür bamyalar en çok Amasya'da üretilir.

Konya'da kuru bamya çorbaları özellikle Konya pilavlı düğünlerinde ara yemek olarak kullanılır. Zira pilav esnasında yenilen ağır yemeklerin boğazda bıraktığı ağırlığı ve yağı giderici olmasından bir tercih sebebidir.

Bamya orbası, haşlanıp iplerinden arındırılan bamyaların yağlı kuşbaşı koyun eti ile ufak doğranmış kuyruk yağlarının bir arada pişirilmesinden elde edilir. Çorbanın içine ekşi katılması gereklidir. Ekşili bamya orbası hazmı kolaylaştırılır.

HÖŞMERİM

Höşmerim Konya mutfağında tatlı türünden bir yemek çeşididir. Bir söylenceye göre: bir hanım erinden habersiz olarak yaptığı höşmerimi, akşam yemeğinde kocasına sunar. Hanım “Hoş mu erim?” deyince, bu tatlının adı hemen oracıkta Höşmerim olarak konuluvermiş olur.

Höşmerim yeteri kadar un ve yumurtanın çırpılarak belirli bir kıvama getirildikten sonra tavada eritilen kaymak veya sade yağın üzerine katılarak karıştırılmasından elde edilir. Önemli olan husus davada karıştırılan karışımın pütür pütür ve hava kabarcıklı olmamasıdır. Pişen höşmerim bir tencere kapağında ters yüz edilerek arkası da pişirilir. Pişirilen höşmerim tabağa alınarak üzerine pudra şekeri veya bal ilave edilir.

6. KONYA EVLERİ

Bir zamanlar yaşanılan Konya evleri, sade ve güzel, sahipleri gibi gösterişten uzak, herkesin başını sokacağı evlerdi. Kimisi mabeyinli, kimisi sopalı, kimisi sofalı. Bu evlerin sahiplerinin tek birleştiği nokta hepsinin mutlu olmasıydı.

Konya şehri bir şans eseri düz arazide kurulmuş, toprak problemi yok, arazi göz alabildiğine geniş. Bu geniş alanlarda ev yaptıranlar evin oturacağı yeri geniş tutmuşlar, evin önünde hayat, arkada bahçe bölümleri ayrılmış. Bahçelerinde değişik türde meyve ağaçları, sebze ekilen mandalar. Evin ön kısmı hayat olarak düzenlenmiş. Günlük hayat hep burada geçiyor. Belki de bu alana ondan hayat demişler.

Hayatta, örtme, tandır evi, kayıt damı, ahır -eğer evin sahibi zengin ve geleni çok ise- bir köşede hariciye. Hariciyenin ahırını ayrı düşünülmüş, eğer yatıya gelen misafir uzaktan gelmiş atı arabası bulunuyorsa misafir atını hariciyenin ahırına bağlayacaktır.

Hariciyeler genellikle, ev sahibinin evden bağımsız olarak yaptırılmıştır. Gerekirse misafirin kahvesi bile hariciyedeki ocakta pişirilmiştir. Mabeyinli evler, tek katlı evlerdir. Hayattan birkaç merdivenli çıkılıyor. İçeri girilince bir 'ara' yer. Bu ara yere Konya'da MABEYİN denilmektedir. Mabeyinin kelime anlamı, ara olarak tanımlanır. Mabeyine iki oda kapısı açılmaktadır. Odalarından birisinde ana-baba, diğerinde varsa çocuklar yatıp kalkmaktadır.

Mabeyinli evler taş temel üzerine kerpiçten inşa edilmiştir. Tavan ardıç veya çam kirişler üzerine konulan saz veya kamıştan yapılmış hasırlar ile örtülmüştür. Kirişlerin ve kamışların üzerleri toprakla örtülerek çoraklaştırılıp-izolasyon sağlanmıştır. Damlar sonbaharda üzerlerinde biten yabani otlarından arındırılarak çorak tazelenip loğlanmaktadır. Loğ silindirik bir taş olup, ağırcadır. Loğ taşı damın üzerinde gezdirilerek toprağın pekişmesi sağlanır. Konya evleri her zaman bakım ister. Çünkü evlerin ana yapısı topraktır. Toprak dış etkenler nedeniyle sürekli bozulmaya meyillidir. Eve bakmazsanız ev yıkılır, harabeye döner. Konya evlerinin damı kadar dış duvarları ile bahçe duvarlarına da bakmak lazım. Konya evlerinin damı kadar dış duvarları ile bahçe duvarlarına da bakmak lazım. Konya evleri genellikle kara sıva ile sıvanmaktadır. Kara sıvanın temel maddesi saman da kullanılır. Kara sıva göze hoş görünsün diye evin sahibi hanımlar tarafından sık sık cilalanır. Evlerin ön yüzleri ak toprak, bahçe duvarları ise kırmızı toprakla cilalanırdı. Dış bahçe duvarlarının kırmızı toprağı mahalle aralarında gezen Sulutaslı çerçiler satardı.

Cilalama, orta bir leğende karılmış ok veya kırmızı toprağa top haline getirilmiş bir bez parçasının batırılarak duvara sürülmesinden ibarettir. Fırça veya diğer bir aracın kullanılmasına gerek yoktur. Daha sonraları Konya evlerinde cila yerine kireç kullanılmaya başlandığından cila yapma geleneği zamanla unutulmuştur.

Eski Konyalı, hali vakti yerinde olan eşraf ayan, tüccar takımının evleri biraz daha farklı olurdu. Bu kimselerin evleri daha ziyade şehrin merkezi olan Türbe önü ve bu semte yakın mahallerde Nakiboğlu'nda, Durakfakıda, Hacı

Hasanbaşı'n'da, Akçeşme'de, Topraklık'ta, Cıvıoğlu'n'da, Tahtatepen'de Gazezler'dedir. Evler genellikle iki katlı olurdu. Bu evler 19'unca askın sanlarına kadar düz damlı çatısız iken sonraları günün modasına uyularak çatılı ve kargir olarak inşa edilmeye başlanmıştır.

Ahşap bir merdivenle çıkılan ikinci katta geniş bir sofa ve bu sofaya açılan büyükçe iki orad. Sofanın büyükçe ve kullanılabilir bir mekan olması nedeniyle bu tip evlere sofalı evler adı verilmektedir. Sofanın konumuna göre de ayrıca iç ve dış sofalı evler diye de ikiye ayrılıp sofalı evler.

Birinci kattan sofaya çıkılır çıkılmaz tek göze çarpan kısım Konya ağzıyla Tahtaboş denilen kısımdır. Benim zannınca Tahta boş, taht-ı boştan bozulma bir kelimedir. Taht üst demek olduğuna göre, biraz yüksekçe konulan bu bölüme kelimedir. Taht üst demek olduğuna göre, biraz yüksekçe konulan bu bölüme Tahta boş denilmiştir. Bu bölüme Konya evlerinde genellikle ev halkı altı boş olduğu için gereksinmelerinde kullanılan ufak tefek eşyalar konulurdu.

Sofanın bahçeye bakan çıkartmalı pencereler kenarına konulan uzunca bir sedir, üzeri minder ve yastıklar döşenerek özellikle yaz aylarında da bu mekana oturularak keyif yapılırdı. Konya evlerinde ilk olarak göz önünde tutulan önemli bir husus vardır. Pencereler hiçbir zaman komşu evin mahremiyetini bozacak şekilde açılmaz. Böyle bir durum bazı sonlarından dolayı bozulacaksa bahçe duvarları yüksek tutularak diğer evin görüş alanı kapatılıp mahremiyet sağlanmış olurdu.

İkinci kattaki sofa ve odaların tabanları genellikle değişik türde ahşap tahtalarla kapatılırdı. Bu tahtalar sürtüle sürtüle daima doğal renklerini korurdu. Tahtada genellikle kirişler arasına atılmış kamış veya hasırla örtülürdü. Ancak bazı evlerde tavanın ahşap tavan tahtalarıyla kapatılması da ev sahibinin arzu ve zevklerinin gereği olabilirdi.

Yukarıda söylediğimiz gibi sofaya bir çift oda açılırdı. Bu odalar değişik şekilde çok fonksiyonlu olarak gerektiğinde yatak odası, gerektiğinde misafir ve oturma odası olarak kullanabilirdi.

Odaların içinde türlü şekillerde kullanımlara yönelik bazı bölümler duvar üzerine monte edilmiştir. Banlar arasında, yüklükleri, çiçeklik, aynalık, ağzı açıkları sayabiliriz. Bu bölümler kavak ve çam ağacı kullanılarak hazırlanıp duvarlardaki yerlerine yerleştirilmiştir. Kullanılanın süsleme tekniği çok sade, basit aplikasyon işçiliğidir. Önceden kıl testere ile kesilen motifler ana model üzerine ufak çivilerle veya yapıştırma tekniğiyle yerleştirilmiştir. Atlarına renkli kadifeler konularak değişik bir görünüm kazandırılmıştır. Yüklükler çift fonksiyonludur. Sabahları kaldırılan yatak ve yorganlar yüklüğe konulduğu gibi aynı yerde gerektiğinde gusül veya yıkanma işi de yapılabilmektedir. Banyo ve gusül esnasında kullanılan sular bir savacak aracılığıyla dışarı atılmaktadır.

Bazı Konya evlerinde balkon görevini gören, çıkıntılı kısımlara şanişin'in bozulmuş şekli olan 'Şanişin' denilmektedir. Bu bölümler saraylarda Cihannüma denilen seyrangah yerinin küçük bir şeklidir.

Konya evlerinde güvenlik, pencerelere yapılan demirden yapılmış pencere demirleri ile sağlanmış iken bazı evlerde evin içinin dışarıdan görülmemesi için tahtadan kafesler de yaptırılmıştır.

KONYA'DA MERAM BAĞLARI VE BAĞ BOZUMU ADETLERİ

Kara iklimine sahip bulunan, yazları sıcak, kışları soğuk geçen güzel kentimiz Konya'nın dört bir tarafı bağ ve bahçelerle çevrilmiştir. Kent halkı yaz aylarında, bunaltıcı sıcaklardan korunabilmek için mutlaka kendisinin bağ evlerine atardı. Konya'nın zengin ailelerinin Havzan'da Kovanağzı'nda, Meram'da bağ evleri vardı. Marifetli hanımlar ilkbaharda, özellikle Sultan Navruz göç yüklerini hazırlar. Göç günü at arabalarına yükler, ineğini, danasını yedeğe alarak yola düzülürdü.

Konya'nın bağ evleri kendisine özgü mimarı tarzı ile birbirlerine benzerdi. Evlerin bazıları tek katlı, mabeyinli, bazıları iki katlı sofalı evlerdi. Her evin arabalığı, ahır damı (hayvan barınağı) bulunurdu. Evin avlusunda şehir evlerinde olduğu gibi, örtme, tandır evi, bir köşede de çarış (şirahane) bulunurdu.

Her bağ evinde yoncalık, sebze mandalları, meyve ağaçları, pelit ağaçları, çayırılık, bağ evlerinin tamamlayan unsurlarıydı.

Bağ evlerinde oturanların hayatları monoton geçerdi. Dur durak bilinmeden günün her saatinde çalışırlardı. Eğer aile bireylerinden bazıları çarşıda esnaf veya bir devlet biriminde çalışıyor ise tek atlı körük (fayton) arabasını koşarak veya varsa atına binerek şehrin yolunu tutardı. Arabasının şehir evinin önüne, atını ahıra çekerdi. Akşamları aynı şekilde dönüş yapardı.

Evin hanımı sille taşları ile döşeli avlusunu sular; minderleri, yastıkları döşer, efendiyi beklerdi. Akşam namazından sonra sofra kurulur. Yemekler yenilirdi. Günün yorgunluğunu gedabat (gedavet) rüzgarlarının esintisi ile, ağustos böcekleri ve kurbağaların çıkardıkları sesleri dinleyerek giderirlerdi.

Komşuluk ilişkileri, yaz gecelerinin kısa oluşu nedeniyle, kış aylarındaki şehir evi oturmalarına benzerdi. Zira ertesi günü tekrar çalışmak üzere yatsıdan sonra hemen yatılırdı.

Bağ evlerinde günlük hayat, birbirine benzeyerek güz aylarına kadar devam ederdi. Güz ayları işlerin en yoğun olduğu aylardı. Eylül ayında, bağda üretilen sebzelerden kurutularak elde edilen kuru-yarı hazırlanır. Etlik yapılır, tarladan buğday kaldırılmış ise bu buğdaylardan un yapılmak üzere Meram'daki su değirmenlerinde öğütülür ve buğdayın bir kısmından da bulgur kaynatılırdı.

Bağın belirli yerlerinde etkili kurumuş pelit ve meyve ağaçları varsa, bunlar kışın şehir evinde yakılmak üzere parçalanır, şehre nakledilmek üzere bir köşeye istif edilirdi. Bu işlem, Konya'da "odun yapmak" deyimini ile adlandırılmaktadır.

Konya'da her bağıın ufak da olsa bir çubukluğu yani üzüm bağı vardır. Aslında üzüm bağları sadece bağ evlerine özgü bir husus değildir. Şehrin dört bir köşesinde üzüm bağları vardır. Hatta yirminci yılın başlarında Form apartmanının bulunduğu yerde bile üzüm bağları bulunuyordu. Bu mesken yerlerinin dışında kır bağları denilen üzüm bağları da, dağınık olarak şehrin dolaylarında kümelenmişti. Üzüm bağlarında üretilen çeşitli türlerde ki üzümler yaz boyunca sepet sepet toplanıp yenildikten sonra kalanları eylül ayında pekmez kaynatılmak üzere toplanırdı. Bağlardan üzüm toplanışı, Silledede olduğu gibi bağ bozumu şenlikleri şeklinde yapılmazdı. Silleye özgü olan bağ bozumu şenlikleri belki de Rumlardan kalma Baküs (Diyonizos) şarap bayramlarının bir uzantısıdır.

Bizde ki bağ bozumlarında üzümler sade bir şekilde bağ sahibinin yakınlarının yardımı ile sepetlere doldurularak yukarıda söz konusu ettiğimiz çarışın (şirahanenin) yanına taşınırdı. Eğer üzümler kır bağlarından deşirilmiş ise arabalar aracılığıyla şehir evine taşınır. Orada ki çarşıhanede işleme tabii tutulurdu.

Eski Konya'da pekmez tatlandırıcı olarak bazı komposto veya helva çeşitlerinde veya katık olarak kullanılırdı. Bunun için Konyalıların yanında pekmezin ayrı bir önemi vardır. Bağ bozumu zamanı Konyalı hanımları bir telaş alırdı. Zira pekmezin üretilmesinde insan gücüne gereksinim vardır; üzümler evvela çiğnenmek üzere beyaz bez çuvallara doldurularak çarışın içine konulurdu. Çarışın içindeki çuvalı çiğneyecek, özellikle güçlü kuvvetli erkekler ayaklarını temizce yıkar işe öyle başlardı. Ezilen üzümlerden çıkan şıralar bir savacak boru aracılığıyla kazanlarda toplanır ve haşlanmak üzere leğenlere dökülürdü. Bu iş iki aşamada yapılırdı. Büyük taşlar çatılarak yapılan ocaklarda büyük boy pekmez leğeni ve onun yanında gene büyük bir pekmez kazanı bulunurdu. Şıra önce büyük leğende bir taşım haşlanır ve ilave edilen ak toprak ile posalar dibe çöktürülerek şıralar kaynamak üzere yanındaki kazana alınır. Haşlanmış şıra sıklıkla savrulur ve pekmez özelleştirilirdi. Bu arada kaynayan pekmezin içine bir miktar ak toprak salınarak kalan posada çöktürülerek pekmez

saf hale getirilirdi. Pekmez savrulurken oluşan köpükler sahanlara alınarak dut yaprakları batırılarak içilir fazlası konu komşuya dağıtılırdı.

Soğutulan pekmezler sırlı küplere doldurularak izbenin serin köşelerindeki yerlerine yerleştirilirdi. Bazı aileler isterlerse topladıkları üzümlerden ekşi pekmez de üretirlerdi.

Bu arada mevsimlik meyve ve sebzelerden pekmez reçelleri de yaparlardı. Örneğin; elma, armut, kabak, patlıcan reçelleri gibi.

KONYA'DA İLKLER

Köklü bir tarih ve geleneğe sahip bulunan Konya, bütün yeniliklere ve aydınlıklara tarihin her döneminde kapısını açmıştır.

Konyalı günlük yaşantısını bu yenilikler ile daha bir renkli hale sokmuş, daha bir güzel yaşamıştır.

On dokuzuncu asrın sonlarına doğru başlayan bu yenilik hareketleri yirminci asırda hızlı bir şekilde devam etmiş ve hala devam etmektedir.

Bu yeniliklerinin ilki, Konya'da bir matbaanın kurulması ve ilk gazetenin çıkartılmasıdır.

İlk matbaa 1869 yılında Konya Valisi Burdurlu Ahmet Tevfik Paşa'nın zamanında kurulmuştur. Matbaa eski hükümet konağının bulunduğu Aslanlı Kışla civarında kurulmuş, buranın bir yangın sonucu yanması sebebiyle, 1887 yılında yeniden inşa edilen bugünkü hükümet konağının bodrum katına taşınmıştır.

1870 tarihinde "Konya" isimli vilayet gazetesi bu matbaada Fransızca ve Türkçe olarak basılmıştır.

İlk fotoğrafane de 1895 yılında eski Şahin Sineması'nın arkasındaki Görücü sokağında Garabet Solakyan isimli biri tarafından kurulmuştur. Bu fotoğrafane 1916 yılına kadar aynı yerde faaliyet gösterilmiştir.

Konya'da ilk tren, 1895 yılında Anadolu-Bağdat demiryolunun ulaşmasıyla 1896 yılında fiilen sefere başlanmıştır.

Konya'da ilk İdadi(lise) 1899 yılında bugünkü tekelin arkasında bulunan Nizamiye Medresesi'nin bir bölümünde öğretime başlamış, daha sonra hapishane bitişiğindeki karma ortaokul binasına taşınmıştır.

Gene ilk Muallim Mektebi de 1912 yılında inşa edilen bugünkü Gazi Lisesi'nde öğrenime başlatılmıştır.

Altı Tramvay, 1906 yılında Sadrazam Avlonyalı M. Ferit Paşa'nın tavassutu ile Selanik Atlı Tramvay bir şirket tarafından satın alınarak sefere konulmuştur.

Konya'da ilk teyyare 7,1,1913 tarihinde Fransız Teyyarecilik Cemiyeti tarafından organize edilen Paris-Kahire seferi dolayısıyla saat 11,05'de gelmiş, Konyalıları hayretler içerisinde bırakmıştır.

Konya'ya ilk defa sessiz olarak 1915 yılında gelen sinema, ilk gösterime Sanayi Mektebi salonlarında başlamıştır.

İlk elektrik 1924 yılında Alaeddin civarında ufak bir binada üretime başlamış iken, ciddi olarak 1929 yılında Meram Dere boğazında bir şirket tarafından kurulan santralda üretime başlanmıştır ve uzun seneler Konya'nın elektrik ihtiyacını karşılamıştır.

İlk buz fabrikası 1940'lı yıllarda eski Türbe Caddesi'nde, bugünkü katlı oto parkın bulunduğu yerde Cahit Solaklar'ın fabrikasında üretime geçmiştir.

İlk gazoz üretimine de gene 1940'lı yıllarda İstanbul Caddesi'ndeki helvacı İbrahim Sözbir'in helvacı dükkanında Faik Gazoz isimli bir müteşebbisin ortaklığı ile başlanmıştır.

KONYA'DA EĞLENCE HAYATI

Anadolu Selçuklu Devleti'ne Başkentlik yapmış olan Konya'da eğlence hayatı tarih süreci içinde kendisine özgü kurallar içinde yapılmıştır.

Konya'nın bir tarım kenti olması yanında Mevlevilik merkezinin burada bulunması eğlence hayatının değişik boyutlarda gelişmesine neden olmuştur.

Mevlana Dergah-ı Şerifinin şeyhleri, dergahın bünyesi içinde musiki yapan grupların yanında dışarıda musiki yapmaya elverişli yetenekleri korumaları altına alarak dergah dışında da bir takım saz şairlerinin yetiştirilmesinde etkili olmuşlardır. 19 ' uncu yüzyıl içinde evleri şeyhi Hemdem Said Çelebi'nin gayretleriyle Türbe civarında kurdurulan Sulu Kahve bunun en güzel örneğidir. Sulu kahve aşık Dertli'nin yönetimi altında toplanan devrin saz şairleriyle, halk ozanlarından Konya halkına verilesi sanat şölenleriyle kentimin eğlence hayatına damgalarını vurmuşlardı. Yukarıda Konya'nın bir tarım kenti olduğunu söylemiştik. Bu kentin nüfusunun büyük bir kısmını oluşturan köy kökenli halk ile, ticaret erbabı özellikle işlerin azaldığı kış aylarının gecelerinde evelerinin dışında mekanlara da oturak adı altında yapılan müzikli eğlenceler ile vakit geçirirlerdi. Oturak alemleri kendi kuralları içinde yaşadığımız yüzyılın ilk çeyreğine kadar devam ederken sonraları bozulup yozlaşarak birtakım istenilmeyen kötü olayların kaynağı oldu. Bu kötü gidişi önlemek için eğlence adı altında yapılan oturaklar kaynağı oldu. Bu kötü gidişi önlemek için, eğlence adı altında yapılan oturaklar devlet tarafından yasaklandı. Bu defa eğlence meraklıları, müzikli eğlencelerdeki boşluğu doldurmak üzere yeni açılan kızlı kahvelere yönelerek buralarda eğlenmeye başladılar. Bu tip eğlence yerleri daha çok Konya Çarşısının içinde açılan mekanlarda etkinlik gösteriyordu.

Konya halkı yeniliklere de penceresini açtığında sinema yoluyla yapılan eğlence hayatını da yadsımadı. Cumhuriyetin ilk yıllarında Sanayi Mektebinin salonlarında açılan sinemayla tanıştı, buralarda gösterilen sessiz filmler ile,

oynatılan piyesleri seyretti. Gösteriler erkekler ve hanımlar için ayrı ayrı saatlerde icra ediliyordu.

Eski Konya'da yapılan eğlenceler, ev dışında yapılan eğlenceler ile sınırlı değildi. Yakın konu komşu hısım akraba uzun kış gecelerinde sıra ile evlerde oturarak kendi aralarında eğleniyorlardı. Bu eğlencelerde kaç- göç söz konusu oluyorsa, hanımlarla erkekler ayrı ayrı odalarda oturarak kendi aralarında eğleniyorlardı. Bu oturmalarında yüzük oyunları oynanıyor, eğer yetenekli kimseler bulunuyorsa, onlar ud, keman veya söz çalarak misafirleri eğlendiriyordu.

Sıra toplantılarını ortalarında pişmaniye çekiliyor veya arabaşı çorbası, o gece yapılmışsa dışarıda soğutulan kenevir üzerine helvası ikramı yapılıyordu. Bazı sıra oturmalarında ise dağılmaya yakın yat geberlik adı altında çetnevî - çerez çıkarılarak misafirler ağırlanıyordu.

Konya'nın geleneksel eğlence hayatı yakın zamanlara kadar devam ettirilirken, sonraları bir olgu olarak karşımıza çıkan asrileşme sevdasıyla unutulmaya başlandı. Kendimize has olan eğlencelerimiz yerine hepimizin yabancı olduğu eğlenceler ikame olundu.

B.

MELANA CELALEDDİN'İN HAYATI

Doğumu ve Göç:

Büyük mütefekkir ve mutasaffiv Mevlana Celaleddin, bugün Afganistan sınırları içerisinde bulunan Horasan ülkesinin Belh şehrinde doğmuştur. Onun doğum tarihi bir çok yazar ve araştırmacıları düşündürmüştür. Tarihçi Will Durant Hz Mevlana' nın doğumunu 1201, Maurice Balles ise 1203 olarak kabul ederler. XIV. Üncü yüzyılda Mevlana'ya ait menkıbeleri toplayan Mevlevi bilgini Ahmet eflakin'in (menakıb'ül arifin) adlı eserinde, M

Mevlana'nın 6 Rebul-evvel 604 (30 eylül 1207) tarihinde doğduğu rivayet edilir. Son yıllarda bu konuda yapılan araştırmalar sonucunda, Mevlana' nın 1207 yılından çok önce doğduğu ileri sürülmüştür. (1) Şöyle ki Mevlana, Fihi Mafih adlı eserinde Semerkand'ın, harezimşahlar tarafından kuşatılması ile ilgili bir hatırasını anlatırken:Semerkand'da idk ve harezimşah Semerkand'ı muhasara etmiş asker çekmiş savaşıyordu...) demektir. Bu olayın 1207 yılında vukubulduğu düşünülecek olursa, Mevlana'nın bu tarihlerde hatıralarını unutmayacak yaşta, hiç olmazsa 7-8 yaşlarında olduğu düşünülebilir. Şu hale göre onun doğum tarihinin onu doğum Tarihinin 1207 yılından çok önceye en azdan 1200 yılından öncelere alınması gerekmektedir. Divanı kebir adlı eserindeki bir gazelinde (62 yaşında av oldum da tedbirlerden kurtuldum) diyerek 62 yaşında Tebrizli Şemş ile buluştuğu ifade edilmektedir.(2)Hz Mevlana 26 kasım 1244 tarihinde Şemsle ilk defa buluşup görüştüğüne ve bu tarihte 62 yaşında olduğuna göre onun doğum yılını 1182 ye almak icap etmektedir. Bu örnekler Onun bilinen 1207 yılından önce doğduğu kanısını uyandırmaktadır.

Mevlana'nın babası Belh'in ileri gelen bilginlerinden Hatipoğulları soyuna mensup Hüseyin Hatibinoğlu Baheedin Veleddir. İlimin yüceliğinden dolayı Sultan ül Ulema (Bilginler Sultanı) olarak tanınmış ve soyları gibi Belh Medrese ve camiilerinde, çevresine toplanan halka ve öğrencilerine ilmi, yolda

Mürşidlik etmişler ve çok sevilmiştir. Annesi Belh emiri Rükmeddin kızı Mümine hatundur.

Başta eflaki (1)ve sipehsalar (2) olmak üzere, Mevlevi kaynaklarının verdiği bilgilere göre, sultan ül Ulema Bahaeddin Veled'le Fahreddin Razi gibi Belh'in ileri gelen bilginleri arasında kıskançlıktan doğan bir fikir ayrılığı belirlenmiş, Yunan felsefesini benimseyen bu bilginler aralarına Belh hükümdarı Muhammed tekiş harezimşahı da alarak Sultan-ül Ulema aleyhine birleşmişlerdi. Hükümdara:

- Baha Veled Belh halkını tamamıyla kendisine bağladı. Bize ve size asla itibar etmediği gibi açıktan açığa da kötölemeğe başladı. Kokarız ki bir gün saltanat tahtına da kasteder. Halk onunla beraberdir. Tedbirli olmak lazım. Gibi sözler söylüyorlardı. Sultan-ül Ulema bu dedikodulara incinmiş son kararını vererek hükümdara şu haberi salmıştı.

- İslam Sultanına selam söyleyiniz. Bu Dünya'nın fani ülkeleri , askerleri ,hazineleri, tahtları padişahlara yaraşır. Biz dervişiz bize memleket ve saltanat münasip değildir. Biz gönül hoşluğu ile sefer edelim de kendi uyrukları ve dostlarıyla başbaşa kalsın. Aslında bu sırada, Moğol orduları Belh sınırlarına kadar yanmış şehirleri, köyleri amansızca yakmaya ve yağma etmeye başlamıştı. Bu vahşetin acı haberleri ulaştıkça Horasan illerinde huzur kalmamış ümitsiz ve perişan insan toplulukları batıya, İran'a, Irak'a diyarı Rum denilen Anadolu'ya göç etmeye başlamışlardı. Bahaeddin Veled gerek bu sebepten gerekse harezimşahların kendi şöret ve ilmine karşı takındıkları karşıt tavır ve kıskançlıktan, Belh'i bir daha dönmek üzere terke karar vermişti. Yalvarmalar , ricalar özürler sonuç vermedi. Bahaeddin Veled bir Cuma sabahı kitaplarının ve bazı gerekli eşyasını yanına alarak küçük bir kervan hazırlattı. Belh'te yalnız ihtiyar süt annesi Nesibe Hatun kalmıştı. Delikanlılık çağına henüz basmak üzere olan oğlu Mevlana Celaladdin Rumi büyük oğlu Alaaddin ailesi, sevgili birkaç Mürüdi yanındaydı.

Göç yolları:Sultan'ül Ulema'nın ilk durağı nişapur olmuştu. Burada devlerin büyük mutasaffı Ferideddin Attar'ı ziyaretettiler. Ferideddin Attar çocuk denecek yaştaki Mevlana Celaladin'in bilgi ve zekasını takdir etmiş (*Esrarname*) adlı eserinden bir nüshasını hediye eylemişti. Sultan'ül Ulema, nişapurdan Bağdat'a yönelmişti. Şehrin civarında nereden gelip nereye gittiklerini soran saray muhafızlarına Sultan ül Ulema şu cevabı verdi: *Tanrıdan geldik, tanrıya gidiyoruz. Tanrıdan başka kimsede kudret ve kuvvet yoktur ki bizi durdurabilsin biz mekansızlıktan geldik yine mekansızlığa gidiyoruz.* Bu sözler halifeye kadar ulaşmış, halife Bağdat'ın tanınmış bilginlerinden Şeyh Şihabeddin Sühreverdi'yi de yanına alarak Sultan'ül ulemayı karşılamış sarayına davet etmiş fakat katile bir medreseye inmeyi daha uygun bulmuştu. Sultan'ül Ulema Bağdat'da çok durmamış, Mekkeye gitmek üzere Küfe yoluna düşmüştü. Mekke'den Medine'ye, oradan Kudüs'e daha sonra Şama geldiler. Şam da çok durmayan Bahaeddin Veled :

- Tanrı yurdumuzun Anadolu topraklarında olmasını buyuruyor. Bizim durağımız Konya şehri olacaktır. Bu belde bizi çekiyor... diyerek, Anadolu'ya Selçuklu Devleti'nin sınırlarına girmişti. Halep... oradan Malatya. Hiçbir yerde durulmuyordu. Erzincan'a yöneldi. Erzincan beyi Fahreddin Behremşah ve karısı Sultan'ül Ulemayı karşılayarak Erzincan Akşehir' inde bir medresede misafir ettiler. Bahaeddin Veled, buradan Sivas, Kayseri Niğde yoluyla Larende Karaman' a geldi.

Larende'de yedi yıl: Sultan'ül Ulema,1221 yıllarında Larende topraklarına ayak basmıştı. Larende şehri valisi Emir Musa Bey onun adına bir medrese yaptırmış ve yerleşmişti. Bu sırada Mevlana Celaleddin geç ve bilgin bir delikanlı olarak babasının derslerine devam ediyor, gece gündüz okumak ve araştırmakla uğraşıyordu. Bahaeddin Veledle birlikte Belh şehrinden göçen ve onun has Müridi olan Şerafeddin Lalanın kızı gevher hatunla Mevlana 1225 yılında evlenmiş ve bu evlenmeden kısa bir süre sonra Bahaeddin Veledin eşi

mümine hatun, oğlu Aleeddin ölmüşlerdi. Larende de iken Mevlana'nın ilk çocuğu Sultan Veled sonra da ikinci oğlu Aleedin çelebi Dünya'ya gelmişti.

Konya Son Duraktı:bu sırada Anadolu'nun büyük bir kısmına Selçuklu devleti egemendi. Devletin en parlak devreleriydi. 1219 yılında Sultan İzzettin Keykavus I. Un yerine Alaeddin Keykubat . dine ve ilme karşı derin ilgisi ve sevgisiyle tanınmış fikir ve dava adamı bir hükümdardı. Devletin baş şehri olan Konya sanat eserleri verilim kuruluşları ile donatılıyor. Selçuklu saray ve Mendrese'leri devrin ilim adamlarıyla dolup taşıyordu. Bu çağlarda din ve devlet meselelerindeki didişme ve çekişmeler, Moğol akınlarından doğan huzursuzluk ve karışıklıklar halkın moralini çok bozmuştu. Aradığı huzuru hiç olmazsa öte alemde arayan halk arasında tasavvufi fikirler çabucak yayılıyordu. Halkın tasavvufa olan bu eğilimi ister istemez sultanları, vezirleri ve emirleri de bu mesleğe doğru sürüklüyordu. Sultan Alaeddin Keykubat I. tahta oturduktan sonra Mutasavvuf Şeyh Şihabeddin Sühreverdi Konya'ya gelip Halife'nin tebrik ve hediyelerini sunmuştu. Mutasavvuf Necmeddin, Daye Muhuddin İbn_i Arabi, Sadrettin Künevi gibi bilginler Konya da büyük saygı görüyorlardı. Konya bir ilim ve kültür merkezi olarak, bilginlere Şeyhlere dervişlere kapıları ardına kadar açmıştı. Sultan-ül Ulema Bahaeddin Veled'in Larende de oturduğunu öğrenen Alaeddin Keykubat I. Onu Konya ya davet etmekte gecikmedi. 1228 yılının bir bahar günü Bahaeddin Veled, son durak olarak, Konya ya göçmüş ve Sultan tarafından karşılanarak Altun Aba (iplikçi) medresesine yerleştirilmişti. Medresede dersleri ve vaazları ile uğraşıyordu.

Sultan-ül Ulema kısa bir süre sonra Alaeddin Keykubad'ın lalası Emir Bedreddin Gevhertaş'ın yaptırdığı medreseye taşınmış. Ders ve vaazları çevresindeki Müridleri eliyle toplanarak (maarif) adlı ciltlik büyük eseri meydana gelmişti. Çok geçmeden 12 ocak Cuma günü (1231) vefat ermiş Mevlana Türbesindeki bugünkü yerine gömülmüştü. Mevlana ailesiyle birlikte, Emir Bedreddin Gevher Taş'ın yaptırdığı medreseye yerleşmişti.

Babasının ölümünden sonra onun Mürid ve öğrencileri bu kez kendi çevresinde toplanmışlardı.

Mevlana' yı babasının tek varisi olarak görüyor. Ondan feyz almak istiyorlardı. Mevlana ise yalnız kaldığını anlamıştı. Bu üzüntülü günlerde yeni bir irfan güneşinin Anadolu'ya gelmekte olduğu haberi geldi. Bu Tirmizli Seyd Burhaneddin idi. Seyd Burhaneddin, Belh şehrinde iken Bahaeddin Veled'in Müridleri arasına girmiş coşkunu ve cezbesi yüzünden dağlara düşmüş gerçek bir pirdi. Bahaeddin Veled Belh den ayrıldıktan sonra sükun bularak Tirmiz taraflarına gitmiş ve bir köşeye çekilmişti. Bahaeddin Veled'in ölümünden sonra, Şeyhi nin oğlunu yetiştirmek üzere Konya ya geliyordu.

Mevlana, Seyid Burhaneddin manevi eğitim altında 9 yıl daha okumuş onun öğütlenmesi ile Şam da Halep'te iki yıl kalmış orada devrin ünlü şüfûleriyle tanışmış; Konya ya dönmüştü. Seyid Burhaneddin Mevlanayı isteği gibi yetiştirmişti. Bir gün:

—Sen artık yetiştin oğlum. Nakli ,akli, kısıbî ve keşfî bütün ilimlerde eşî benzeri bulunmayan bir Arslan oldun. Haydi yürü de insanların ruhunu taze bir hayat ve ölçülemiyecek bir rahmete boğ. Bu suret aleminin ölümlerini kendi mana ve aşkıyla dirilt; diyerek Kayseri ye gitmiş birkaç yıl sonra orada ölmüştü.

Mevlana Şeyhi'nin ölüm haberini alınca, derin bir üzüntü içinde hemen Kayseri'ye gelmiş mezarını ziyaret ederek kitaplarını toplamış Konya ya dönmüştü.

Mevlâna'nın ufkunda yeni bir güneş:

Seyyid'in ölümünden sonra Mevlana gene yalnız kalmıştı. Eğitim ve öğretim yılları geçtikçe ufku genişlemiş zahir ilimleri sayılan fıkıh, tefsir, hadis, kelam,gibi Mendrese bilgileri ile birlikte İran Hint ve Arap edebiyatlarını da tetkik etmiş. Rumca'yı öğrenerek klasik yunan filozoflarının eserlerini okumuştı. Bu arada tasavvufu da uğraşmış, babasından ve Seyyid

Burhaneddin den bu bahirde hayli merhaleler katetmiş tanınmış mutasavvıfların meclislerinde baş köşeyi almıştı.

Konya da bir ilim çevresi vardı. Devrin şöhretli bilginlerinden Şemseddin Mardini, kadı Sıraceddini urmevi kudbettini Şirazi Sadraddin Künevi FahreddinSivasi gibi bilginler Konya ya toplanmışlardı. Saray bilginlerine üstün bir saygı gösteriyorlardı. Mevlana'nın yanında da büyük bir topluluk vardı. Medresesi her gün doluyor bu çember gün geçtikçe genişliyordu. O hayatının bu devresinde hem medreselerde ders veren zahit bir müderris, hem camiilerde halka en ateşli vaazlarda bulunan bir vaiz hem de şer'i meselelerde fetva veren bir halk müftüsü idi.

Kendi vaazlarında toplanmış (Mecalis-i Seba)adlı yedi büyük bölümü içine alan eseri meydana gelmişti. Eserinde Mevlana her bölümü Hamdü Sena ve münacaatla başlamakta açıklanan konu her tasavvufi görüşler hikaye ve şiirlerle çekici ve akıcı bir biçimde anlatılmaktaydı. Öyle ki bu biçim hikayeli anlatış Mevlana'nın büyük eseri Mesnevinin meydana getirilmesine öncülük etmiş olan tasavvufi ve ilahi bir Vecd içinde yoğrulmasına neden olmuştur. Bu sırada eşi Gevher hatun genç yaşında ölmüştü. Bu hanımdan Sultan Veled ve Alaaddin Çelebi adlarında iki oğlu dünyaya geldi. Her ikisi de büyümüş birer yetişkin delikanlı olmuşlardı. Mevlana ikinci kez Kerra hatunla evlenmiş bu asil ve temiz huylu hanımdan kızı Melike ve oğlu Muzaferüddin emir alim çelebi dünyaya gelmişlerdi. Onun birde Şemsettin Yahya adlı genç yaşında ölen bir üvey oğlu vardı. Mevlana şehrin en büyük medresesi olan Altun (Aba) iplikçi medresesinde ders veriyordu. Akşam olunca evine dönerken Mevlana çocuklarının eğitimi ve öğretimi ile uğraşüyor. Vekar ve ciddiyet aşıl原因an tavır ve hareketleriyle geniş bilgisi ve zekasıyla her mecliste saygı görüyordu. Her geçen günle içine gömülen Mevlana gönlünde katmerleşen esrar madeninin ağırlığını duyuyor. Bir anda boşalabilmek için kendini güç tutuyordu. Böyle bir an gelip çatmıştı. 1244 yılının 25 kasımında medreseden evine dönerken caddenin tam ortasında birdenbire iki bilek bindiği katırın dizginlerini

yakalamıştı. Mevla'na ansızın yolunu kesen hiç tanımadığı Bir dervişin sorduğu sorulara kısa ve özlü cevabı vermiş bu cevaplar derviş kendinden geçirerek yere düşürmüştü. Katırından inen ve derviş yerden kaldıran Mevlana birlikte evine dönmüş ve o günden sonra Mevlana'nın kapısı sırlanmıştı.

Mevlana'nın hayatında büyük bir devrim yapan, Mevlana gibi bilgin ve ağırbaşlı bir süfiyi aşk denizine atarak kendinden geçiren, coşturan bu derviş Muhammed Şemseddin Tebrizi idi. Mavlevi kaynaklarına göre Melikdat oğlu Ali oğlu Muhammed Şemseddin Tebrizi genç yaşlarda Tebrizli Ebu Bekir Seleba'f'a mürid olmuş daha sonra devrin birçok şeyhlerine bağlanmış fakat hiçbirisi onu doyurmamış ondaki cevheri görememişti. Böylece diyar diyar dolaşan ürünü duyduğu her Şeyhi ziyaret eden Tebrizli Şems sonunda Konya'ya uğramış, şekerciler Hanı'na konuk olmuş birgün sonrada Mevlana'ya sorduğu sorulara inandırıcı cevaplarını alınca aradığını bulmuş olduğuna kanaat getirerek onunla sohbetlere başlamıştı.

Şems'le Mevlana bu tanışma ve buluşmadan sonra birbirinden hiç ayrılmıyorlardı artık. Mevlana Şemsin eşi bulunmaz bir Mürşid olduğunu anlamış, onda mutlak kemalin varlığını cemalinde Tanrı nurlarını görmüştü.

Konya halkı tarafından çok sevilen vaazi, dersi dinlenen fetvası kabul edilen Mevlana'nın böyle birden bire ortalarından çekilişi müridlerinden uzaklaşması çevresinde önce şaşkınlık yaratmış sonrada içten içe Şemsle karşıt bir akın başlamıştı.

— Bu ne haldir ? Mevlana'yı bütün eski dostlarından yakınlarından yüce durağından çekip alan ve kendisine bağlayan bu adam kimdir? Nerden geldi ne yapmak istiyor? Bazı kez karşı sözler yükseliyordu:

— Şems denen bu derviş geldi : Mevlanamı'zı bizden alıp başka bir aleme sürükledi. Bu Şems kimdir ki şeyhimizi bunca yıllık Müridlerinden

soğutsun, onu okumasından kitaplarından ayırsın.? Büyümü sihir mi yaptı da onu bizden ayırdı, halkın onu yüce sözlerinden yoksun etti.

Zaman geçtikçe dedikodu ve kıskançlıklar artmıştı. Açıktan açığa Şemsi tehdit ediyorlardı. İşin çığırından çıktığı olayların tehlikeli bir biçimde Şems'e karşı olduğu sırada 1246 yılının şubat ayı içinde Şems ansızın kayboluverdi. Onu Konya'ya geldiğini kimse görmemişti, gittiğini de gören olmadı.

Şemsin kayboluşundan sonra:

Şemsin kaybı Mevlana'yı can evinden yaralamıştı. Onu gitmesine sebep olanlara kırgındı. Odasına kapanmış ayrılık acısı postasında yanıp yakılıyordu. Şemsi özleyiş havası içinde coşkun gazeller söylüyordu. Bunlar toplanarak divanlar meydana getiriliyordu. Onun iniltilerinden oğlu Sultan Veled'de perişandı. Şemsin nereye gittiği bilinmiş olsaydı, herhalde gidip tekrara Konya 'ya getirmek olağandı. Ancak nereye nasıl gittiği öğrenilmemişti. Birkaç yıl sonra Şemsten ilk haber alınmış onu Şam da olduğu öğrenilmişti. Mevlana hemen bir mektup yazarak Konya ya çağırmış fakat cevap alamamıştı. İkinci üçüncü mektuplar yazıldı. Dördüncü mektubu Sultan Veled yanına almış yirmi kadar Mürüdle Şama hareket etmişti.

Şemsin Konya'ya ikinci gelişi :

Sultan Veled, Şam da Şemsi bulmakta güçlük çekmedi. Melana'nın mektubunu verdi. Olanı biteni anlattıktan sonra birlikte Konya'ya dönmelerini gerektiğini anlattı. Birkaç gün sonra Sultan Veled atını binek taşına çekmiş, Şemsi bindirmişti. Kendiside özengisini yanında yürüyordu. Şam dan Konya'ya böyle gelmişlerdi. 1247 yılının 8 mayıs günü Mevlana Konya dışında Şemsi karşılamış, birlikte medreseye dönmüşlerdi. Mevlana'nın medresesi yine sırlanmıştı. Mevlana Şems'i Konya da alıkoymak kararındaydı. Kimya adlı yanında büyümüş terbiye almış bir evlatlığı ile evlendirerek medresenin bir köşesini Şemse ayırmıştı.

Bu evlenmeden sonra önceleri Şems'e karşı olanlar bu kez Mevlana'nın ortanca oğlu Alaaddin Çelebiyi aralarına alarak tekrar harekete geçmişlerdi. Üstelik kimya hatun kısa bir süre sonra ölmüş,

- Kızcağız kahrından öldü Şemsin eziyetlerine kim dayanabilir?gibi dedikodu çıkmıştı.

Karşıt olanlar için için kaynıyor Şems'i yok etmek Mevlana dan ayırmak için planlar kuruyorlardı. Sonunda 1247 yılının 5 Aralık gecesi, kurulan pusuyla Şems ortadan kaldırılmış, olay, uzun süre Mevlana'dan gizlenmiş, (Şems kayboldu) (yine dönecek) gibi sözlerle O'nu avutmaya çalışmışlardı.

Şems'ten Sonra:

Mevlana'nın avutmayla başı hoş değildi artık. Başına dumanı renk bir sarık sarmış, sırtına da önü açık bir ferace giymişti. Şems'in yokluğu içerisinde kendini aşka, semaya kaptırmış, vecd içine yanıyordu. Şems'i aramak üzere, birkaç kez Şam'a gitmiş, orada Şems'i bulamamıştı ama, onun varlığını kendi varlığında bulmuş "İster O'nu göre, ister beni... Ey arayan kişi, ben O'yum, o ben..." demişti. Mevlanaya'ya bazen.

- Şems'i falan yerde gördüm,

gibi haber getiren olmuş, o zaman Mevlana, üstünde, başında ne varsa, haberciye bağışlamış, sonra da:

- Bu yalandır!...

dedikleri zaman,

- Ben yalan habere sarığımı, feracemi verdim, doğru olsaydı canımı verirdim.

demiştir.

Şems'in yokluğu içerisinde üzüntülü günler geçerken bir gün bir başka Şems, Mevlana'nın ufkunda doğuvermişti. Bu Selahad din-i Zerkubi idi.

Kuyumcu Selâhaddin:

Zerkubi, yani (altın döğen), kuyumcu diye tanınmış Şeyh Selahaddin, Beyşehir civarında Kamil adlı bir köyde doğmuştu. Yağıbasan'ın oğludur. Bir süre sonra Konya'ya gelen ve yerleşen Selahaddin, Konya çarşısındaki dükkanında kuyumculuk yapmaya başlamış, bu arada Seyyid Burhanaeddin devam etmiştir. Bir gün dükkanlarından gelen çekiç darbelerine, Mevlana'nın ayak uydurarak sema ettiğini görünce dayanamamış, onun has Müridleri arasına katılmıştı. Mevlana, Onu “Şeyhlerin şeyhi, zamanın kutbu, insanlar arasında Tanrının nuru” diye övüyor, Şems'in varlığında batan güneşin, Selahaddin'in varlığında doğduğunu söylüyordu. Selahaddin'in kızı Fatma Hatun'u oğlu Sultan Veled'e nikahlanmış, bu yakınlığını sihri bir bağla perçinlemişti.

Aşk ve sevk dolu tatlı günler geçiyor, Mevlana, Şems'in hicranını Selahaddin'in nurlu yüzü ve hoş sözleriyle gidermeye çalışıyordu. Evvelce “Şemseddin” mahlası ile gazeller yazan Mevlana, şimdi gazellerinde “Şeyh Selahaddin” mahlasını kullanmaya başlamıştı.

Mevlana ile on yıl “hemdem” olan Selahaddin, 1258 yılı güz aylarında, ölümsüzlük yurduna göçmüş, cenazesi, Sultan'ül Ulema'nın mezarı yanına gömülmüştür.

Şeyh Selahaddin'in ölümünden bir süre sonra, Mevlana'nın ufkunda bir başka ışık parladı. Bu ışık, Mesnevi gibi ölümsüz bir eserin doğmasına sebep olan Çelebi Hüsameddin idi.

Çelebi Hüsameddin, Ahi Türk diye tanınan Hasan oğlu Muhammed'in oğludur. Soyu, 1107 yılında, Bağdat'ta ölen Ebül-Vefa-i Kürdiye ulaşmaktadır. Dedeleri, Urmiye'den Anadolu'ya göçmüş ve Konya'da yerleşmişlerdi.

Babası, Konya ve çevresindeki ahilerin başkalara olduğundan (Ahi-Türk) diye tanınmıştır. Bundan dolayı Çelebi Hüsameddin'e Ahi-Türkoğlu denmiştir.

Çelebi Hüsameddin, küçük yaşında iken babadan yetim kalmış, zamanın Ahileri olan fütüvvet erbabı eliyle babasının postuna oturtulmuştu. Küçüklüğünden beri Mevlana'ya kalpten bir sevgi besleyen, onun medresesine devamla sema ve safa meclislerine katılan Hüsameddin Çelebi, buluş çağına erince, bütün Ahiler ve dostlarıyla birlikte Mevlana'ya iltica etmiş, Mevlana ile birlikte, Şems'ten ve Selahaddin'den feyz almış, Şeyh Selahaddin'in ölümünden sonra da Mevlana'nın yakını ve halifesi olmuştur. Çelebi, Ahi kuruluşunun başkanlığına düşen payını, kendi malları ile birlikte, Mevlanan'ın önüne sermiş, nesi var, nesi yoksa bu uğurda harcedilmesini, Müridlere dağıtılmasını niyaz etmişti. Bundan böyle, Çelebi Hüsameddin'in Meram bağlarındaki evi, Mevlevi topluluğunun bir idare yeri olmuştur. Ayrıca Mevlana'da eline geçerse Çelebi'ye göndermiş, onun aracılığı ile Müridlerine bölünmüştü.

Konya'da birkaç medresenin de müderrisi olan Çelebi Hüsameddin, gençliğinde iyi bir eğitim görmüştü. Mevlana'ya katıldıktan sonra, onun manevi terbiyesi altında pişmiş, (hamil-i esrarı ve haznedar!ı maarif'i) olmuştur. Mevlana'ca "Halk ziyası, Halk nuru, Ruh cilası, Dinin ve gönülün Hüsam'ı, cömert Hüsameddin.." gibi sözlerle övülen Çelebi Hüsameddin, Mevlana'ya on yıl naiplik ve halifelik yapmış, Şems'in ve Selahaddin'in seçkin yerini almıştı. Öyle ki Mevlana, onsuz hiçbir yere gitmez olmuştur. Sanki Şems, Hüsameddin'de tecelli etmişti.

Şems, Mevlana'yı Mevlana yapmış, Onu, ilahi aşkın zirvesinden öteye aşırmış, Selahaddin bu aşkı pişirmiş, Hüsameddin bu aşkın öz cevherini, altı ciltte özetlemiş, susuz gönüllere pınarlar akıtmış, fikir ve şiir dünyasına Mesnevi adlı ölümsüz bir eser kazandırmıştır.

Şöyle ki, Mevlana Celaleddin, Şems'in ve Selahaddin'in ölümünden sonra yavaş yavaş sükun buluyor, coşkunu ve cezbesi fikri olgunluğa eriyordu. Onun bu halini yakından izleyen Çelebi Hüsameddin, Pirinin olgunluğunu yaymak, bu aşk ve irfan güneşinin perdesini sıyrarak ışıkları ile bütün evreni nurlandırmak istemiş, kendisini bununla görevli saymıştı. Aslında bu sırada Divan büyümüş, Divan-ı Kebir olmuştu. Şimdi "aşıkların gönüllerini doyurabileceği" mesnevi tarzında yazılmış, yeni bir esere ihtiyaç vardı. Çelebi Hüsameddin, birgün bu fikrini Mevlana'ya açmış, Mevlana da, buna hazır olduğunu söyleyerek, Mesnevi'nin ilk 18 beytini Çelebi Hüsameddin'e vermiş:

- Bundan sonra, sen yazarsan, bende söylerim, demiştir.

Mesnevi, o günden sonra yazılmaya başlamıştır. Gece, gündüz, yolda, bahçede durup dinlenmeden söyleyen Mevlana ve yorulmaksızın aşkla, şevkle yazan Çelebi Hüsameddin... Müsveddeler, uygun bir zamanda Mevlana'ya okunuyor, gereken düzeltme yapıldıktan sonra yeniden yazılıyordu. Aralıklarla devam eden bu çalışma, altı ciltte sonuçlanmış, Mevlana en büyük eserini vermişti.

Mevlâna'nın Ölümü:

Üzüntülü, uğraşmalı yıllar çabuk geçti. Mevlana, artık ihtiyarlamış, zayıf bedeni, geceli gündüzlü çalışma ve oruçtan çok yorulmuştu. 1273 yılının kışı, şiddetli ve erken geldi. Üstelik, sık sık yer depremleri oluyordu. Birgün, hasta, yatağa düştüğü haberi, Konya'yı, dalga dalga sardı. Bütün şehir üzüntüdeydi. Başta, Selçuklu Devleti Sultanı Gıyaseddin Keyhüsrev III. olmak üzere, vezirler, emirler ziyaretine geliyorlardı. Sarayın tanınmış iki hekimi olan Nahcivanlı Tabib Ekmelüddin ve Gezenferi, Mevlana'nın başucundan ayrılmıyorlardı. Ne yazık ki, bütün gayret ve ihtimamlar boşa gidiyor, Mevlana, çaresiz bir hastalığın pençesinde, gün gün çöküyordu. Hastalık kırk gün uzadı. Bir an olsun sevgili Babasının yatağı başucundan ayrılmayan

Sultan Veled'e Mevlana, son gece, son gazeliyle şöyle sesleniyordu: **(Git, başını yastığa koy, yalnız bırak beni. Burak şu geceleri dönük dolaşan, yanmış yakılmış biçareyi. Biz geceleri, ta sabahlara dek sevda dalgaları arasında bocalar dururuz. İstersen gel, bağışla bizi, istersen git cefa et bize.)** Ertesi gün 5 Cemazi'ül-ahır 672 (17 Aralık 1273) Pazar günü idi. Mevsim, kış olmasına rağmen, parlak bir güneş, ağır ağır, Konya'nın batısındaki Takkeli dağlara doğru süzülüyordu. Güneş batarken, beri yönde bir irfan güneşi de fani aleminden "can ve beka alemine" kanat açtı.

Cenazesi:

Mevlana, Konya'yı öylesine doldurmuştu ki, ölümüyle koca şehir boşalıvermiş gibiydi. O: **(Ölümümüzden sonra, mezarımıza yerde arama, Bizim mezarımız arif kişilerin gönülleridir)** demesine rağmen, Onu sevenler, ardından içli gözyaşları dökmekten kendilerini alamıyorlardı. Mevlana için ölüm yeniden doğuşuydu. Onun cüz-i varlığının, külli varlığa ve ebediyete kavuştuğu gün, düğün günü, gerdek gecesi (şeb-i arus) tu.

Ertesi sabah, büyük bir cenaze alayının hazırlıkları başlamış, ırk, din, mezhep ayrıntıları gözetilmeksizin, Onu seven bütün Konya'lılar, insanlığın temsilcileri olarak, nay ve rebab nağmeleri arasında, tabutu omuzlamışlardı. Cenaze, kalabalığı yara yara, ancak akşama doğru musallaya varmıştı. Namazı, Sadreddin-i Kunev-i kıldıracaktı. Şeyh Sadreddin birkaç adım ilerledi, sendeledi, düşüp bayılmıştı. Kadı Sıraceddin, namazı kıldırdı. Bugünkü Türbesinin bulunduğu yere, Babası Sultan-ül-Ulema'nın başucuna gömüldü.

Fikirleri:

Mevlana, filozof değildir. Ona göre felsefe, yalnız akla dayandığı için, noksandır, çürüktür. **"Akıl, aşkın şerhinde aciz kalmıştır. Aşkın ve aşıklığın gerçeğini, ancak yine aşk söyleyebilir"** der ve aşka dayanan felsefeyi kınar. Mevlana'ya yalnız şair demek de doğru olmaz. Mevlana'nın dilinde şiir, bir

şeyi kolayca öğretebilmek için bir vasıtaadır. İfade edeceği fikri kayıt altına aldığı için vezin ve kafiyei sevmez: “—**Ben kafiye düşünürüm, sevgili bana der ki: Yüzümden başka bir şey düşünme... Ey benim kafiye düşünenim, benim yanımda devlet kafiyesi sensin, karşımda rahatça otur. Harf ne oluyor ki sen onu düşünesin. Harf nedir? Üzüm bağının çitten duvarı. Harfi, sesi, kelamı ortadan kaldır... Bu üçü olmaksızın seninle konuşayım...**” der. Nazmen izah edilen fikir, hafızaya daha iyi yerleşir, hem okuması kolaydır, hoştur. Bundan böyle Mevlana fikirlerini şiir halinde ifade etmiştir.

Mevlana’da asıl unsur tasavvufur. O, gerçek bir “Süfi” dir. Diğer sufilere de benzemez; hayata, insanlığa yayılır, sınırsız bir, toleransla, müspet bir düşünceyle, iyiliği ve hayrı hedef tutar. O, serapa aşkla doludur: “—**Bizim Peygamberimizin yolu aşk yoludur...**” der ve “**Aşkımız olma ki ölü olmayasın, aşkta öl ki diri kalasın...**” buyurur. Onda bu aşk, Tanrı sevgisidir, bu aşka “İnsan-ı kamil” de tecelli eder, Onda cezbe, yani Tanrının kulu çekişini meydana getirir. O, bu ulvi ve ilahi aşkın potasında pişmiş, hatta yanmıştır. Nitekim, büyük Mevlana, gerçek aşk ve cezbe dolu hayatını şu üç kelime ile hülasa eder: “**Hamdım, piştım, yandım...**”

Mevlana’da, şiirlerini aşkla beslemiş, duygularını müzik ve sema ile yoğurmuştur. Ruhun olgunluğu için bunlar vasıtaadır. Şiir, müzik ve sema. Şiir söyletir, müzik doyurur. İnsanlardaki ruh birliğinin aslı müziktir. Sema ilahi cezbeden doğar. Sema “Can’a safa’dır. Sema’da ruh, arınır, vahdet alemine kanat açar.”

Böylece doyumsuz bir aşka dolu Mevlana, insanı ve insanlığı sevmiş, daha doğrusu, “mutlak varlığın kemalini” insanda görmüş, onları cesetçe çok fakat, yaradılışça maya ve ruh bakımından tek saymıştır. İnsanları doğuştan hür sayan, köle ve cariye kullanmayan, ömrü boyunca tek kadınla evli kalan, kadına saygı, gösteren, herkesin kazancı ile geçinmesini isteyen, devrinde

Müslüman olmayanların dahi saygısını kazanan, daima iyice, güzele ve doğruya yönelen, herkese iyilik, eden, şöhretten, gösterişten uzak duran, dalma ileriye gören, seven sevilen sevgili Mevlana: **“Ya olduğun gibi görün, ya görüldüğün gibi ol”** düsturunu ortaya koymuş, hiçbir fikrin çeviremeyeceği çok yönlü düşünce hayatıyla, yüzyıllar boyu yaşamış, insanlığa nur ve feyz vermiştir.

Onun en büyük yönlerinden biri de İslami düşünce inancını aydınlık ileri bir görüşle işlemiş,ü alemlerin Rabbi Tanrısına coşkun bir yürekle “münacaat”ta bulunmuş, fikirlerini ayet e hadislere bağlamış, açıklamış olmasıdır.

Mevlana’nın Eserleri

1- Mesnevi: Divan edebiyatımızın bir şiir tarzı olan “mesnevi” biçiminde yazıldığı için, bu adla tanınan Mesnevi, baştan sonuna kadar manzum, Farsça ve en eski nüshaya göre, 25618 beyittir. Mesnevi nüshaları zaman zaman kopya edildikçe, beyit sayıları artıp eksildiği gibi , kelimeler de değişmelere uğramıştır. Eflaki (Ölümü: 1460), Mesnevi’nin 26660 beyit olduğu ifade etmiş, Mevlevi, şairi Esrar Dede (Ölümü: 1766) ise, Mesnevi’nin (Kuran-ı Kerim’deki, Besmele, Fatıha ve Bakara süresinin harf sayısı kadar) yani, 25639 beyit olduğunu kaydetmiştir. Mesnevi nüshalarındaki beyit sayıları, aşağı yukarı buna yakındır:

Altı büyük cilt olarak düzenlenen Mesnevi, Mevlana’nın tasavvufi fikir ve düşüncelerini, biri diğerine ulamlı hikayeler halinde izah eder. Mevlana’nın yakıcı vecdi, coşkun iç alemi, ince ruhu, seyyal zekası bu eserinde dile gelmekte, fikirler, tatlı ve akıcı bir üslupla anlatılmaktadır.

Mesnevi, yazıldığı tarihten itibaren zevkle okunan bir eser olmuştur. Daha Mevlana zamanında, Mesnevi’yi okutmak ve izah etmek üzere “Mesnevihan”lar yetişmiş, sonradan, bu amaçla “Dar-ül Mesnevi” ler kurulmuştur. Memleketimizde yetişen Mesnevi şarihleri arasında, başta

Ankaralı Rüşühi İsmail Dede olmak üzere Şem'i, Sururi, Sarı Abdullah, Sivaslı Abdülmecid, Piri Paşa, Hasan Dede, Abidin Paşa, Bursalı İsmail Hakkı, Kenan Rifai, Tahir-ül Mevlevi, Ahmed Avni Konuk, A. Gölpınarlı, gibilerini sayabiliriz. Bir kısmı yayımlanan bu şerhlerden, bazıları noksan olup tamamlanamamıştır. Mesnevi, metin olarak da tercüme edilmiş ve yayımlanmıştır. Bu tercümeler arasında, Süleyman Nahifi'nin manzum, fakat noksan Veled Çelebi İzbudak ile Abdülbaki Gölpınarlı'nın nesir olarak tam tercümeleri, tanınmış olanlarıdır.

Mesnevi, doğu memleketlerinde de pekçok basılmış ve şerhedilmiştir. Yusuf Dede'nin Arapça şerhinden sonra, Hindistan'da İmdat-Allah, Bahr-ül Ulum, Vali Muhammed Ekberadi, Radavi, Abdülatif Abbasi, Muhammed İlahi Bahş, Muhammed Şükrullah ve daha adlarını saymadığımız şariher, Mesnevi'yi ayrı ayrı şerbetlemişlerdir. Pakistan'da, Afganistan'da ve İran'da da ayrıca şerhler yapılmıştır. Son yıllarda Tahran Üniversitesinin değerli bilgili Prof. Bediuzzamam Firuzanfer (Ölümü 1970) Mesneviyi çeşitli yönlerden inceleyerek, ayrı ciltler halinde yayınlamıştır.

Mesnevi, Avrupa dillerine de çevrilerek basılmış ve okunmuştur.

2- Divan-ı Kebir: Mevlana'nın coşkun bir aşk ve vecd içinde yazdığı tasavvufi şiirlerini içine alan 21 divan (bahir) le Rubailer divanından meydana gelmiş büyük bir eserdir. Beyit sayısı, kırk bini aşmaktadır.

Mevlana'nın, "Şems" mahlası ile yazdığı gazellerinden dolayı (Divan-ı Şems-i Tebrizi) adı ile tanınan Divan-ı Kebir, bütün divanlarda olduğu gibi, vezin ve kafiyeler gözönüne alınarak alfabetik bir düzene tabi tutulmuştur. Bundan böyle ilk yazılan gazeller, bir sıra gözetilmeden bir araya getirilmiş, ruballer ayrı bir bölümde toplanmıştır.

Divan'ı Kebir'in tamamı Farsça olmakla birlikte, içerisinde Arapça pek az olarak Türkçe ve Rumca şiirlerde vardır. Mevlana'daki ilahi lirizmin canlı bir belgesi olan Divan-ı Kebir özellikle doğu memleketlerinde çok okunmuş,

zaman zaman, bazı kere seçmeler yapılarak yayınlanmıştır. Batı memleketlerinde de R.A. Nicholson Prof. J. A. Arberry vs. tarafından seçmeler halinde, manzum ve mensur şekilde ayrı ayrı İngilizce'ye çevrilmiştir. Divan-ı Kebir, İran'da Firuzanfer, memleketimizde Abdülbaki Gölpınarlı ve Mithat Bahari tarafından yayınlanmış bulunmaktadır.

3. FİHİ _MAFİH: Mevlana'nın çeşitli nedenlerle verdiği vaaz ve nasihatları'nın not edilmesiyle meydana gelmiş Farsça mensur bir eserdir. Fihi Mafih'in bazı bölümleri Selçuklu Veziri Süleyman Pervaneye hitaben yazılmıştır. Dolayısıyla devrinin bazı siyasi olaylarını içine alması yönünden tarihi bir kaynaktır. Tasavvuftaki dünya ve ahiret görüşleri sülûk ve dereceleri mürşit ve Mürid ilişkileri iman, aşk, amel ahlak, ibadet konuları mesnevide olduğu gibi hikayelerle izah edilmiştir.

Fihi Mafih son yıllarda İran da prof. Firuzanfer, memleketimizde prof Meliha Ambarcıoğlu ve Abdülbaki Gölpınarlı tarafından yayınlamıştır.

MECALİS-İ SEB'A: Mevlana'nın Arapça söylediği yedi hutbe veya vaazının not edilmesinden meydana gelmiş, dini veya tasavvufi manzum_ mensur bir eseridir. Mecalis_i Seb'ada her fasıl (meclis) hamdü Sena ve münacaatla başlamakta konu ,hikayeler ve şiirlerle cazip bir şekilde işlenmekte ayet ve hadisler tefsir edilmektedir. Memleketimizde prof. Uzluk'un bir önsözü ile M. Hulusi ayrıca Abdülbaki Gölpınarlı tarafından Türkçe'ye çevrilerek basılmıştır.

MEKTUBAT: Mevla'nın başta Selçuklu sultanları olmak üzere devlet ileri gelenlerine herhangi bir münasebetle yazdığı 147 mektubun derlenmesinden meydana gelmiştir. Tarihi birer belge olarak değer taşıdığı gibi üslup ve fikirleri yönünden de ayrıca önemlidir. Eserin metni prof. Uzluk tercümesi Abdülbaki Gölpınarlı tarafından yayınlanmıştır.

Mevla'nın yukarıda kısaca işaret ettiğimiz bu beş büyük eserinden ayrı olarak Aşkname Traşname, hırka_i Kamil , Hapname.... gibi bazı küçük

risaleler kendisine mal edilmiş ise de bunların Mevlana'ya ait olmadığı ölümünden sonra dervişleri tarafından yazıldığı anlaşılmıştır.

Eserlerini tüm olarak ele alacak olursak Mevlana'yı büyük eseri Mesnevisin'de, bir nay sedası ile Tanrı sırlarını işfa eden ve hakikat perdesini sıyrarak insanoğluna kutsal yönü gösteren büyük mürşit olarak görürüz. Divan_ı Kebir adlı eseri köpürerek çağlayan coşkun ve cezbeli bir aşk tufanıdır. Mevlana burada <vüüd bulmuşbir vecd ile heyecan>olarak bütün kayıtlardan sıyrılmış ilahi aşkı terennüm etmiştir. Meclis_i Sebasında dinin bütün inceliklerini bilen bilgin bir İslam hatibi Fih_i Mafih inde yakın yollarını birer birer açıklayan insanı kemale ulaştıran temkinli olgun bir sufidir. Mektubat eserinde Mevlana'yı Şeriatın ve çevresinin koruyucusu olarak görmekteyiz.

XIII. yüzyılda çarpışan fikirlerin ruhlarda meydana getirdiği karasızlık ve sürekli savaşların verdiği huzursuzluk içinde Mevlana perişan ve bezgin insanlığa yeni bir manevi alem ve doyumsuz bir huzur bağışlamış kitleleri etkisi altında bırakmıştır. Onun etkileri yüzyıllar boyunca sürmüş milyonlarca iman sahibi insan onun sözleri ile şifa bulmuş ve huzura ermiştir. O fikirleriyle şiirleriyle semai ve müziğiyle susuz gönüllere pınarlar akıtmış insanlığın sulh ve sükuna hürriyete karşılıklı güven ve sevgiye ezeli dostluk ve kardeşliğe gerçek iman ve inanca olan isteğini dile getirmiştir. O Pakistan'ın filozof şairi Muhammed İkbalin dediği gibi: <<Aşkın rehberi, Hak severlerin imamı, Susuzların çeşmesidir.>>sözlerimizi, Molla Abdurrahman Camii'nin su beyti ile bitirmek isteriz:

Men çi guyem vaf-ı an ali cenap

Nist Peygamber veli daret kitap

Türkçe'si :(ben onun için ne söyleyebilirim. O peygamber değildir, ama kitabı vardır.

İNDEKS

YER ADLARI :

-A-

Adana, 19
Afganistan, 51,56
Akçeşme, 43
Akgöl, 2
Akşehir, 1
Aladağ, 1
Alaeddin Tepesi, 7
Altınapa, 2
Anatolikon, 4
Apa, 2
Arapoğlu Makası, 12
Attarlar, 23
Aydos Dağı, 1
Aziziye Camii, 11

-B-

Bağdat, 60
Bağdat Otel, 13
Bedesten, 8
Beyşehir Gölü, 2
Buzluk Deresi, 20

-C-

Cezayir, 16
Cıvıloğlu, 43
Cihanbeyli Yaylası, 1

-Ç-

Çarıkçılar, 16
Çatalhöyük, 3

-D-

Dar'ül Mesnevi, 65

Derbe, 5
Dr. Servet'in Hastanesi, 9

-E-

Ereğli, 1
Erenler Dağı, 1
Ermenek, 2
Ertaş Kapısı, 10

-G-

Gazi Lisesi, 10

-H-

Hadim, 2
Hasan Dağı, 20
Hatunsaray, 5
Havzan, 44
Horasan, 51
Hotamış Gölü, 2
Hükümet Binası, 9

-I-

Irak, 52

-İ-

İplikçi Camii, 8
İran, 52,66
İstanbul Caddesi, 48
İstanbul Otel, 13
İstasyon Caddesi, 13
İvris, 2

-K-

Kapadokya, 3
Karacadağ, 1
Karatay Medresesi, 8
Karaman Eyaleti, 4
Kazanlı Medresesi, 9
Karapınar Ovası, 1
Konia, 6
Konya Çarşısı, 12
Kovan Ağzı, 44

-L-

Larende Kapı, 10
Likaonya, 3
Loras, 19

-M-

Maarif Evleri, 19
Maruni Yusuf Şar'ın Konağı, 9
Medine, 53
Mekke, 53
Meram Bağları, 6
Mevlâna Türbesi, 7
Mimar Muzaffer Caddesi
Minareli Medrese

-N-

Nalıncı Baba Mescidi, 9
Niğde, 19

-O-

Obruk Yaylası, 1

-P-

Pakistan, 66

-P-

Roma, 6

-S-

Sedirler, 38
Selçuk Üniversitesi, 5
Selimiye Camii, 11
Semerkand, 51
Seydişehir, 5
Sille Baraj Gölü, 2
Simitçi Konya Çarşısı, 11
Suğla Gölü, 2
Sultan Dağları, 1

-Ş-

Şam, 59
Şerafettin Camii, 9

-T-

Tahran, 66
Tahtatepen, 43
Tebriz, 51,57
Toroslar, 3
Tuz Gölü, 5
Türbe Önü, 20

-U-

Ulu Camii, 8

İNDEKS

KİŞİ ADLARI :

-A-

Abbasi, Abdüllatif, 60
Abdurrahman Molla Camii, 68
Aksoy, Ömer Asım, 19
Ankaralı İsmail Dede Rusuhi, 66
Arif Usta, 30
Attar, Ferüditdin, 53
Avlonyalı Mehmet Ferit Paşa, 10

-B-

Bahaeddin Veled, 51
Baykara, Tuncer, 8
Bildirici, Nazım, 37
Burdurlu Ahmet Tevfik Paşa, 8
Bursalı İsmail Hakkı, 66

-C-

Canbaz Deli Osman, 11
Cennet, Nuri, 16

-Ç-

Çelebi Hüsameddin, 60

-D-

Dede, Hasan, 66
Durant, Will, 51

-E-

Eflaki, 65
Emir Bedreddin Gevhertaş, 54
Emir Musa Bey, 53
Esrar Dede, 65

-F-

Fahreddin Behremşah, 53

-G-

Gazoz, Faik, 48
Gölpınarlı, Abdülbaki, 66
Gülseren, Hasan, 37

-K-

Kadı Sıraceddin, 63
Kebapçı Şükrü Usta, 38
Keykubad, Aleaddin, 54
Konuk, Ahmet Avni, 66
Kuyumcu Selahaddin, 60

-L-

Lala Şerafeddin, 53

-M-

Maruni Yusuf Şar, 9
Mevlana, 1
Muhammed Şemseddin Tebrizi, 57

-N-

Nasreddin Hoca, 1

-Ö-

Özdemir, Ahmet, 15

-P-

Pekçağlar, Kemal, 16
Pertevnihal Valide Sultan, 11
Pervane Sülayman, 67
Piri Paşa, 66

-R-

R.A.Nicholsan, 67
Radavî, 66
Rifai, Kenan, 66

-S-

Seyd Burhaneddin, 55
Silleli İbrahim Ağa, 15
Sivashlı Abdülmecid, 66
Solaklar, Cahit, 48
Solakyan, Garabet, 47
Sultan Abdülaziz, 11
Sururi Paşa, 10

-Ş-

Şems-i Tebrizi, 58
Şirazi, Sadrettin Kunevi, 56

-T-

Tiftik, Murat, 15
Topak Mustafa, 15
Tosun, Köksal, 16

-U-

Uğur, M. Ferit, 15

KAYNAKÇA

1-ODABAŞI A. Sefa, Geçmişten Günümüze Konya Kültürü,
Kültür Yayınları, 1999.

2- ÖNDER Mehmet, Mevlana Şehri Konya, Tarihi Klavuz,
Kültür Yayınları, 1998.